

Ketabton.com

لړ ليک

12	فيوداليزم څه شی دی؟
17	اروپايي فيوداليزم
17	د اروپايي فيوداليزم پرمختگ
19	ويسل
20	د کليسا رول
21	سرف يا بزگر
23	امتیازات او مراعات
24	نائب Knight:
27	د لویو فيودالانو د اوسېدو ځایونه
29	د بنځو حیثیت
30	هلکان او زده کړې
30	د فيودالي نظام خصوصیات
34	د فيوداليزم زوال
34	انگلستان
38	فرانس
42	جرمني (پروسيا)
45	مسلمان حاکمان او د ځمکوالی نظام
46	د سلطنت د وخت فيوداليزم
48	د مغلو د وخت فيوداليزم

فېودالېزم (جاگيرداري)

- 50 ..... د مغلي فېودالېزم زوال
- 51 ..... اجاره داري
- 53 ..... فېودالي کلتور
- 53 ..... کورنۍ
- 54 ..... عزت
- 55 ..... وفاداري
- 56 ..... مصروفیتونه
- 57 ..... دوستي او دښمني
- 58 ..... د قانون نه لور تيا

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فيود الېزم (جاگيرداري)

د کتاب نوم: فيودالېزم (جاگيرداري)

ليکوال: ډاکټر مبارک علي

ژباړه او لنډيز: زاهدخيلی zahidkhalili@yahoo.com

کمپوزر: په خپله ژباړن

ډيزاين چارې: عبدالهادي اثر ۰۷۷۲۱۲۰۷۰۳

خپرندوی: مومند خپرندويه ټولنه – جلال اباد

برېښنالیک: Momand.books@gmail.com

چاپ کال: ۱۳۹۲/م ۲۰۱۳ هـ

چاپ شمېر: ۱۰۰۰

چاپوار: لومړی

د بيا چاپ حقونه د خپرندويي ټولني سره خوندي دي

فيود الپزم

(جاگيرداري)

ليکوال: ڊاکٽر مبارک علي

ژباړه او لنډيز: زاهد خليلي

د ژباړن خبرې

فيوداليزم (جاگيرداري)

د دريو کلونو راهيسي مي زه او ملگري تاريخ لولو، اکثره وخت به د لويديځ په تاريخ کې د فيوداليزم يا ځمکوالی د کلمې سره مخ کېدو، يوازي په دې باندې پوهيدو، چې فيوداليزم د ځمکې يو ډول سيستم وه، چې د اروپا د منځنيو پېړيو په تاريخ کې تير شوی دی، ځينې خصوصيات مو هم لوستي وه؛ خو، نور پرې پوره نه پوهيدو، چې دا فيوداليزم کله، څنگه او چيرته رامنځته شوی دی؟.

زه د تيرو دريو کلو راهيسي په هفته کې خامخا يوه ورځ کتابتونو ته تلم؛ خو، د فيوداليزم د نظام په اړه مي کوم داسې ځانگړی کتاب ونه ليد، ځانگړی څه چې داسې کتاب نه وه، چې د لويديځ په تاريخ، هغه که د لرغونو، منځنيو او معاصرو پېړيو تاريخ وي، پيدا کړم، زموږ کتابتونونه ټول د غورچاڼونو، زر چاڼونو او ناولونو نه ډک دي، په داسې حال کې، چې پښتو ژبه د نړيوال تاريخ او سياست په ډگر کې ډيره غني نده، د هغوی خلکو څخه، چې ليکل کولای شي يا ژباړه کوي، هيله مي داده، چې که د خپلې ټولني پرمختگ غواړی؛ نو، هغه څه ورته وليکی يا وژباړی، چې نن پښتانه او پښتو ژبه ورته ډيره اړتيا لري، مور نړيوال تاريخ، سياسي علومو، ساينسي علومو، طب، کيميا، جغرافيه، بيالوژي او نورو علمي کتابونو ته اړتيا لرو، نه.....

په هر حال، څه وخت مخکې احمد بلال مور کره راغی، د هغه سره دا کتاب وه، خوښ مي شو، د کتاب موضوع او ليکوال يې ډير اوچت وه او څرنگه چې په پښتو ژبه کې ددې موضوع اړوند کوم کتاب نه وه؛ نو، د هغه نه مي هيله وکړه، چې دا کتاب ماته راکړي، تر څو د خپلو ټولگيو الو او د تاريخ د مينه والو لپاره يې پښتو کړم، کتاب مي وژباړه او نن دادی ستاسو په لاسو کې دی.

د ژباړې په هکله بايد ووايم، چې د کتاب په بڼه دا زما لومړنی ژباړه ده، کيدای شي، چې ځينې نيمگړتياوې به ولري، د ملگرو څخه مي هيله ده، چې غلطی راته اصلاح کړي، کتاب مي ځکه را لنډ کړ، چې زياتره موضوعات د هند او پاکستان د معاصر فيوداليزم پورې تړلي وه او د پاکستان د ازادۍ نه وروسته يې ځينې راپورونه وړاندې کړي وه، چې زموږ د اصلي موخې سره يې دومره تړاو نه درلود، د کتاب ليکوال د هند د براعظمگي تکره ليکوال دی، په جرمني کې يې په تاريخ کې ډاکټري اخيستي او د سلو په شاوخوا کې يې کتابونه ليکلي دي، په پای کې بيا خپله هغه غوښتنه، چې د ليکوالو او ژباړونکو نه مي کړي ده، يو ځل بيا تکراروم.

په درنښت

فېوډالېزم (جاگيرداري)

زاهدخيلي

ننگرهار پوهنتون

د بشوونې او روزنې پوهنځي د تاريخ د پيارتمنت د دريم كال زده كړيال

دالی

وتلي ليکوال او سياسي شخصيت استاد محمد زمان مزمل

او د شرعياتو پوهنځي استاد دوكتور عزيزالرحمن ته

ز.خ

سريزه

مؤرخينو د تاريخي پيښو د ښه پيژندلو لپاره، تاريخ په سياسي، ټولنيزو او نورو مختلفو دورو باندې ويشلی دی او ددې لپاره، هغه افکار، تغيرات او اخلاق چې په مختلفو دورو کې منځته راغلي دي، په صحيح ډول مطالعه شي. د تاريخ د لومړنۍ زمانې نه وروسته د ښکار زمانه، د غلامۍ زمانه او ورپسې د فيودالۍ (ځمکوالۍ) زمانه راځي. د ځمکوالۍ نظام په اروپا او په ځانگړي ډول په لويديځه اروپا کې د هغه وخت د سياسي او ټولنيزو حالاتو په نتيجه کې رامنځته شو او د هماغه وخت د سياسي حالاتو سره يې يو ځای پرمختگ وکړ. د نړۍ په نورو هيوادو او ټولنو کې يې شکل تغير درلود. د چين، جاپان او منځني ختيځ د ځمکوالۍ نظام يو د بل سره توپير درلود. په دې ټولو دولتونو کې ځمکه او د ځمکې حاصل د څو اشخاصو په لاس کې وه، چې ددې په وجه په ټولنه کې مختلف طبقات رامنځته شوي وه. د هغو خلکو په لاس کې چې ځمکې او حاصلات وه، هغوی د خپلو گټو لپاره په ټولنه کې مختلف سياسي، مذهبي او ټولنيز روايات رامنځته کړي وه او دا ټول يې د خپل ځان تابع گرځولي وه.

مور د تاريخ نه ډېر څه زده کړي، د هغو زده کړو څخه يوه دا هم ده، چې افکار، نظريات، روايات، دولتونه او نور د خاصو حالاتو او اړتياوو د پوره کولو لپاره په مختلفو وختونو کې رامنځته کيږي او کله چې يې عملي کيدل پای ته ورسيږي؛ نو، ورسره د هغوی موجوديت هم له منځه ځي. دا ډېره ضروري ده، چې يو نظام د خپلې بقا لپاره د وروستي وخت لپاره کوښښ وکړي او نظام د خپلې بقا لپاره په خپل وجود کې ځينې تغيرات منځته راوړي، تر څو د خطرونو مقابله وکړي.

ددې يو مثال د ځمکوالۍ نظام دی. دا نظام چې په کوم شکل باندې رامنځته شوی وه، د وخت په تيريدو يې د خپلې بقا لپاره ځينې تغيرات قبول کړل؛ خو، کله چې يې د حالاتو مقابله ونه شوه کړای؛ نو له گيډې څخه يې يو بل نظام راووت شو، چې د ځمکوالۍ نظام يې پای ته ورساوه.

په تاريخ کې داسې هم شويدي، چې يو نظام ورو، ورو له منځه تللی وي؛ خو داسې هم شته، چې نظام په يو ځل د يو انقلاب په ترڅ کې له منځه ولاړ شي، په دې دواړو صورتونو کې د نظام د زوال سره د هغه وخت کلتور هم له منځه ځي. په داسې حال کې چې کلتور د خپلې بقا لپاره کوښښ کوي او

فېوډاليزم (جاگيرداري)

نښې يې د ډېر وخت لپاره پاتې کيږي. ددې يو مثال اروپايي ټولنه ده، چېرته چې مات شوي فيوډاليزم د اخري وخت پورې د خپل کلتور د ساتلو لپاره کوښښ کاوه؛ خو د صنعتي کلتور د رامنځته کېدو سره، ځمکوالي کلتور د تېر وخت يوه برخه وگرځېده.

د صنعتي انقلاب په رامنځته کېدو سره د ځمکوالي نظام په ځينو هيوادو کې پای ته ورسېده؛ خو اوس هم داسې دولتونه شته، چې هلته د ځمکوالۍ او د صنعتي انقلاب د اصلاحاتو تر منځ جگړه روانه ده. داسې ټولني هم شته، چې هلته د ځمکوالۍ، صنعتي اصلاحاتو او قبائلي رواياتو تر منځ ټکر موجود دی.

ډاکټر مبارک علي

۱۹۹۶ اگست، لاهور

فيوداليزم څه شی دی؟

د فيوداليزم لفظ د فيو (Feu)، فيود (Feud) يا (Feudum) څخه اخيستل شوی دی. دا د ځمکې يو ډول سيستم وه، چې ذکر يې د منځنيو پېړيو د قانون په کتابونو کې شوی دی. په فرانسوي ژبه کې دا لفظ فيوداليتي (Feodalite) شو. ددې څخه مخکې دا د فيف (Fief) په شکل ويل کيده.

د ځمکوالی د قوانينو مشهور کتاب (Libri Feudorum) د (فيف اړوند قوانين) په نوم يادېږي. ددې کتاب راتولوونکی د ايټاليې د ميلان د بنار يو اوسيدونکی وه. په دې کتاب کې د فيف په اړه ټول قوانين، رواجونه، روايات او نور ډېر څه په کې ليکل شوي وه. په دې کتاب کې د ځمکې د ورکړې پيل، د ځمکې چاته ورکول، د ځمکې ضبطول او نور ډېر مهم مسائل په کې شامل وه.

کله چې رومي امپراتوري د زوال سره مخ شوه؛ نو، په نتيجه کې يې د لويو ځمکو د خاوندانو په اختياراتو کې زياتوالی راغی. په دې بې امنه او گډه وده زمانه کې بزگر د قوي او لويو خلکو په لاس کې پناه واخيسته. دغه پناه به په دې شرط ورکول کيده، چې د خپلې ځمکې د ملکيت حق به يې د هغوی په لاس کې وي. ددې تغيراتو په پای کې، چې کوم ډول فيوداليزم منځته راغی، تعريف يې مارک بلوخ په خپل مشهور کتاب (فيودالي ټولنه) کې داسې کړی دی: په دې نظام کې بزگر د رعيت حيثيت درلود. دې رعيت ته د مزدوری او کار کولو پيسې نه ورکول کيدې، بلکه د نغدو پيسو پر ځای به يې جنس ورکاوه.

د فيوداليزم د پرمختگ په اړه د هندوستان مشهور مؤرخ کوسمبی داسې ليکلي: يو ډول داسې فيوداليزم وه، چې د پورته طبقې يانې پاچا لخوا به نافذ کيده، په دې فيوداليزم کې پاچا د لاس لاندې طبقو باندې خراج وضع کاوه. د لاس لاندې طبقې فيودالان به په خپلو کې سيمو کې د پوره واک خاوندان وه، تر څه وخت پورې به چې فيودالانو پاچا ته خراج ورکاوه؛ نو فيودالانو ته به اجازه وه، چې څنگه وغواړي په خپله سيمه کې حکومت کولای شي.

دويم ډول فيوداليزم داسې وه، چې د لاندې طبقې څخه يې پيل کيده. په دې ډول فيوداليزم کې، فيودالانو په خپلو سيمو کې د خپل حکومت د ټينگولو لپاره د فوځي طاقت او قوت نه استفاده کوله. په دې ډول دغو حکومتونو د رياست، سلطنت او د بزگرانو تر منځ د پل حيثيت درلوده. مرکزي حکومت سيمه

فېوډاليزم (جاگيرداري)

ايزو فېوډالانو ته ددې حق ورکړی وه، چې د خلکو څخه ټيکس واخلې او د ضرورت په وخت د سلطنت سره فوځي مرسته وکړي. په دې ډول فېوډاليزم کې د فېوډالانو کارکوونکو ټيکس اخیسته او لوړو مقاماتو ته يې ليزه. په داسې حال کې، چې په لومړي ډول فېوډاليزم کې ټيکس د مرکزي حکومت کارکوونکو جمع کاوه.

ددې وروسته کوسمبی د اروپايي فېوډاليزم د خصوصياتو په اړه داسې ليکي:

- فېوډاليزم داسې يو نظام وه، چې د جنس د توليد وسائل او الات په کې معمولي وه او په اسانۍ سره جوړېدل. په دې نظام کې د توليد عمل انفرادي وه او خواري او محنت هم په لومړني حالت کې وه.
- توليد يوازي د کورنۍ لپاره وه، د کوم مارکيټ يا مندوي لپاره نه وه.
- د نورو په ځمکو باندې کار (کرل) کيدل.
- د سياسي حالاتو د بدلېدو سره د ځمکې د ملکيت حق تغير کاوه. کله به د ځمکې ملکيت د پاچا او کله د کوم سردار (مشر) په لاس کې وه.
- په ځمکه باندې به په مشروط ډول باندې قبضه وه. د راجپوتانو او مسلمانو ترکي فاتحينو په وخت کې ځمکې په مشروط ډول د ځمکوالو په لاس کې وې. دا ځمکې په وراثت باندې نه ورکول کيدې. دغه شخص د هغه وخت پورې د ځمکې خاوند وه، تر څو پورې چې يې فوځي خدمت کاوه.
- د قاضي په صفت دنده اجراء کول. په دې مانا چې ځمکوال به په خپله سيمه کې د قاضي په صفت د سيمې د جگړو پريکړې کولې.

کوسمبی ددې خبرې يادونه کړې، چې د هند په فېوډاله ټولنه کې درې شیان موجود نه وه. د غلامۍ اداره، اتحاديي(صنفونه) او کليسا. ددې پر ځای په هند کې د ټيټ او لوړ ذات صفات موجود وه، چې د اتحاديو او کليسا ځای يې نيولی وه.

ځينې مؤرخين ددې پر ځای چې دا يوه ټولنيزه اداره ومني، فېوډاليزم د سياسي ادارې په توگه مني، ځکه چې د هغه پر اساس حکومت کيده؛ نو ځکه يې سياسي اهميت زيات وه.

فېوډالېزم (جاگيرداري)

ځينې نور دا نظر وړاندې کوي، چې دا په خپل ذات کې يوه محدوده اداره وه، ځکه چې توليد يوازې د خپل ځان لپاره وه، د سوداګرۍ لپاره نه وه؛ ځکه نو په ټولنيز ډول دا يوه کمزورې اداره وه. ددې يو هدف دا وه، چې زراعتي توليد په زور سره لاسته راوړل شي او دا ددې لپاره چې د امدن نه يې يو قوي حکومت جوړ شي. د بزګرانو نه د زياتې اندازې مال د لاسته راوړلو لپاره يې د هر ډول سياسي واک د استعمالولو او قانون نه کار اخيسته. په دې حال کې بزګر، چې د توليد اصلي توليدونکی وه، د توليد د ګټې څخه بې برخې کيده.

په دې اساس په دې نظام کې تر ټولو بد ژوند د بزګرانو وه؛ ځکه، چې د توليد لپاره به ټوله خواري همدې بزګر کوله او په زور سره به دوی په ځمکو کې په کار باندې ګمارل کيدل، د دوی بل مشکل دا وه، چې د توليد لپاره بازارونه (مارکيټونه) موجود نه وه؛ ځکه يې نو مجبوراً په کروندو کې کار کاوه، په داسې حالت د هغوی ژوند تل يو شان وه، که دوی ته به ددې اجازه ورکړل شوه، چې کرونده پرېږدي؛ نو بل داسې ځای نه وه، چې دوی هلته خواري او مزدوري کړي وای، کروندې د دوی لپاره پناه ځايونه او د روزی د لاسته راوړلو يوازینی لاره وه. د بزګر ازادولو لپاره د قانون اړتيا نه وه، بلکه متبادله لاره يې په کرونده کې کار کول وه. په منځنيو پېړيو مزدوري په بازارونو کې نه پيدا کيده، خو فيوډالانو ته د بزګرانو پيدا کيدل ډېر اسانه وه او په دې سره فيوډالانو خپله سياسي او ټولنيزه برتري جوړه کړې وه.

د فيوډاليزم يو شکل هغه وه، چې کله به يوه امپراتوري جوړېده؛ نو دوی به په مختلفو سيمو کې د امن و امان د راوستلو لپاره د بزګرانو نه کار اخيسته او د ټيکس د راټولو لپاره يې هم ترې کار اخيسته او هم به يې د اړتيا پر مهال فوځي خدمت کاوه، واکمنو ته دا ستونزمنه وه، چې دوی دې په مرکز کې اوسېږي او په ليرې علاقه کې دې امنيت هم موجود وي، دوی به په دې سيمو کې خپلو افسرانو يا هلته موجود فوځيانو ته دا دنده ورکوله، تر څو د هغه ځای د ټيکس په مقابل کې هلته امنيت وساتي او هغه ته وفادار پاتې شي، په دې وخت کې به ځمکه د حکومت سره وه او په وراثت کې به يې افسر يا کوم بل ساتندوی ته نه ورکوله.

کله به چې نوی حاکم راغی، يا به کوم فاتح کومه سيمه ونيوله؛ نو، دوی هغو لويو ځمکوالو ته هيڅ نه ويل، کومو چې به د هغه سره همکاري کړې وه، مګر کومو کسانو به، چې د پخواني حاکم سره همکاري کړې وه؛ نو د هغوی نه به يې ځمکې اخيستي، نويو فاتحينو به ځمکې خپلو وفادارو ملګرو ته ورکولې او يا به يې پخوانيو ځمکوالو ته ورکولې، چا چې به د نويو فاتحينو شرائط منل، مثلاً په هند کې چې ترکانو

فېوډاليزم (جاگيرداري)

د ځان سره ترکي يا ايراني خلک راوستل؛ نو ځمکې يې هغوی ته ورکړې، مغلو د هغوی بر خلاف خپلو وفادارو ملگرو ته ځمکې ورکړې او نور وفادار ځمکوال يې په خپل حال پريښودل.

ددې لپاره به، ځمکوالو د خپلو ځمکو او امتيازاتو د ساتلو لپاره د وخت مطابق خپلې وفاداري ته تغير ورکاوه، دغه وفاداري د ځمکوالو کار وگرځېده؛ ځکه د فېوډال لپاره تر ټولو مهم شی ځمکه وه، د کوم پواسطه چې هغه (فېوډال) ته سياسي او ټولنيزه برتري حاصلېده، فېوډال د ځمکې د لاسته راوړلو لپاره هر ډول اخلاقي او ټولنيز اصول پريښودل، د ځمکې په مقابل کې به يو فېوډال ته قوم، نسل او هيواد کوم ارزښت نه درلوده.

حاکمانو هم ځمکې ددې لپاره تقسيمولې، تر څو د ځان لپاره ملاتړي پيدا کړي، که به ځمکه کمه شوه؛ نو پاچا به د خپلې ځمکې څخه فېوډالانو ته ځمکه ورکوله، لکه څنگه چې په اروپا کې وشول، هلته پاچانو د کليسا په ځمکو باندې قبضه وکړه او په خپلو امرينو باندې يې تقسيم کړه. د انگلستان پاچا شپږم هنري هم همداسې وکړل، هغه په ۱۴۴۵ او د ۱۵۳۵ کلونو تر منځ د کليسا ځمکې په خپلو ملاتړو باندې وويشلې. که به پاچا ته د ځمکې اړتيا پيښه شوه؛ نو په ځمکو به يې قبضه کوله او په دې سره به يې خپل طاقت او دولت دواړه زياتول.

د فېوډاليزم دويم ډول داسې وه، کله به چې کومه امپراتوري ړنگه شوه؛ نو لويو ځمکوالو به د خپلو سيمو واک په خپل لاس کې واخيست او د مرکزي حکومت د واک نه به يې انکار کاوه. په اروپا کې ددې مثال د کارډ لنجين امپراتوري ده، په لرغوني هندوستان کې ددې مثال د موريه سلطنت دی او په اوسني وخت د مغلو حکومت ددې ډول فېوډاليزم بڼه مثالونه دي، د دوی لوی ځمکوال قوي شول او په خپلو سيمو کې واکمن شول او د هغه ځای امدن يې په خپله اخیسته.

که فېوډالي ټولني (اداري) ته لږ نظر واچوو؛ نو درې شيان به په کې وگورو، د بزگر غلامي، ځمکوال او ځمکه د اقتصادي واحد په توگه استعمالول. کله چې دغه درې عناصر قوي وي؛ نو ددې په پايله کې سوداگري د زوال سره مخ کېږي او د بنارونو ابادي هم ورسره نه لورېږي؛ ځکه کله چې سوداگري لورېږي او د بنارونو ابادي زياتېږي؛ نو فېوډاليزم د زوال سره مخ کېږي؛ ځکه بزگرانو ته په بنارونو کې وظيفې په اسانۍ سره پيدا کېږي او د بنارونو پريښودو ته اړ کېږي. کله چې حکومت د سوداگرو حوصله لوړوي؛ نو فېوډالان يې مخالفت کوي او د بزگرانو په حرکتونو باندې بنديز لگوي، ځکه د فېوډالان د توليد انحصار په بزگر باندې دی.

فيوداليزم (جاگيرداري)

د فيوداليزم ددې لنډې پيژندې مور په دې پوه شو، چې فيوداليزم په هر هيواد کې په خاصو حالاتو کې منځته راغلی دی او وخت په تيريدو سره په کې تغيرات راغلي دي، د فيوداليزم يو جامع او مکمل تعريف ډېر ستونزمن دی، ليکن د فيوداليزم په عمومي خصوصياتو کې داسې ويلای شو، چې په دې نظام کې فوځي طبقه په اقتصاد باندې واکمنه وه، د بزگرانو د خواری لاسته راوړل، د حاکمې طبقې د ساتلو لپاره د اخلاقي، ټولنيزو او مذهبي قوتونو منځته راتگ.

حوالي:

- 1- John Critchely: Feudalism, London 1978.
- 2- Marc Bloch: Feudal Society, Chicago, 1964.
- 3- D. D. Kosambi: An Introduction to the study of Indian history. Bombay, 1956, 6th edition.
- 4- Harbans Mukhia: Perspective on Medieval India history, Dheli 1994.
- 5- Ibid.
- 6- Ganshof: Feudalism. London 1952.
- 7- T.J Byres and Harbans Mukhia. Feudalism and Non-European societies. London 1985.

اروپايي فيوداليزم

د اروپايي فيوداليزم پرمختگ

په اروپا کې فيوداليزم د رومي امپراتورۍ د زوال او د جرمني قبائلو د فتوحاتو په نتيجه منځته راغی، ددې نظام جراثيم د رومي امپراتورۍ په فوځي نظام کې چې مخکې موجود وه هم بنسټ کېښودل، کله چې پخوانی نظام له منځه ولاړ؛ نو د توليد د پيدا کولو لپاره يې فيوداليزم رامنځته کړ، دې نظام ورو، ورو پرمختگ وکړ. کله چې د ايټاليې او گال ښارونه د جرمني قبائلو د حملو څخه محفوظ پاتې شول او په ښارونو کې چور، چپاول پيل شو؛ نو د هغه ځای امرين د خپل ځان د ساتلو لپاره کليو ته ولاړل او ښارونه يې همداسې پرېښودل، همدغه وجه وه، چې په دغه وخت کې ښارونه وران شول او رومي امپراتورۍ په وخت کې ودان شوي ښارونه او لوړ تعميرونه وران، ويجاړ شول. د سياسي قوت د زوال سره لويې لارې هم ورانې شوې او د استعمال څخه ولويدې، ددې په وړاندو سره د کليو او ښارونو تر منځ اړيکې پرې شوې، د لويو لارو په ويجاړيدو سره ډاکوانو او د لارو غلو تجارتي مالونه لوټل پيل کړل او سوداگري هم زيانمنه شوه، په دې سره د ښارونو د زوال سره د سوداگري زوال هم پيل شو.

په داسې حالاتو کې کلي اړ شول، چې په خپل ځان باندې متکي شي، په کليو کې يوازې بزگرانو ژوند نه کاوه، بلکه د نورو اړتياوو د پوره کولو لپاره موچيانو، جولاگانو، خټگرانو، پښانو او نورو خلکو هم په کليو کې ژوند پيل کړ، دغو خلکو د کليو د په ځان متکي کولو او د اقتصاد په جوړولو کې لوی رول ولوبوه. په دغه گډه وډه سياسي فضاء کې، هغو خلکو، چې فوځ ورسره وه، په بزگرانو کې يې ويره او ترهره خپره کړه او په دې سره يې خپل لوړوالی وساته، بل خوا بزگرانو ته د خپلو کورونو او کروندو د ساتلو اړتيا وه؛ ځکه نو دوی د سردارانو په ولکه کې ځان راوستل ومنل. په دې سره يو خوا کلي د اقتصاد له پلوه په ځان باندې متکي شول او بلخوا دوی د لويو ځمکوالو (سردارانو) په ولکه کې راغلل. فيودالانو (سردارانو) د کليو شخړې هم حل کولې او خپل عدالت خونې يې هم جوړې کړې وې، چې دوی به هلته د کليوالو د جگړو پريکړې کولې، دوی ته دا اختيار وه، چې په سختو جرمونو باندې د مرگ سزا يا لويه جرمانه وضع کړي، په خلکو باندې د ټيکس لگول، د قيمتونو ټاکل، د خلکو د ارامتيا لپاره د پلونو او سرکونو جوړول او د دښمنانو نه د هغوی ساتل د فيودالانو دندې وې، د هغوی د اوسيدو ځايونه ډېر ښکلي وه. په دې ډول د دريمې څخه تر پنځمې زيږدي پيرې پورې د عامو خلکو او لويو ځمکوالو ترمنځ ډېرې ښې اړيکې موجودې وې، چې فيودالانو به د بزگرانو سرپرستي، حفاظت او د هغوی دفاع کوله او

فيوداليزم (جاگيرداري)

هم به يې د هغوی تر منځ امنيت هم ساته، ددې په بدل کې خلکو د هغوی اطاعت او د هغوی فوځي خدمت کاوه، ټيکسونه(ماليي) يې هم ورکولې او خپل زيات توليد به يې هم هغوی ته ورکاوه، تر څو فيودالان خپل د فوځ او خپل مصارف پوره کړي.

کله، چې په اروپا کې د کارولنجين او ميرونجين امپراتوري رامنځته شوې؛ نو هغوی خپلو امرينو ته ځمکې ورکړې، تر څو هغوی د ځمکو پواسطه حکومت وکړي؛ خو کله چې په نهمه او لسمه زيږدي پيړۍ کې دا امپراتوري کمزورې شوې؛ نو فيودالانو ددې حالت څخه په گټې اخيستنې سره په دې ځمکو باندې ولکه ټينگه کړه او په خپلو کورنيو کې يې ميراثي ورگرځوله. د اروپا سياسي حالاتو د هغوی په خودمختاري کې د هغوی سره مرسته وکړه؛ ځکه کله، چې عربانو، نورز او ميکارانو حملې پيل کړې، په دې سره مرکزي حکومتونه کمزوري شول او د سيمه ايزو فيودالانو اختيارات زيات شول، تر دې پورې چې فيودالانو د خپلو سيمو دفاع په خپله پيل کړه.

څرنگه چې په دې وخت کې د دفاع لپاره د اسونو د چلولو اړتيا زياته شوه؛ نو په فرانسه، انگلستان او هسپانيه کې هغه چا چې په ښه طريقه سره اس زغلاوه، د هغوی اهميت زيات شو، ددې حملو له امله خلکو د خپل ځان د ساتلو لپاره د لويو ځمکوالو د کورونو شاوخوا خپل کورونه اباد کړل، د يو کور شاوخوا د پنځوسو څخه تر پنځوسو پورې بزگرانو ژوند کاوه، په دې ډول به بزگرانو د فيودالانو ساتنه کوله او هغوی ته به يې خپله وفاداري ښودله.

د فيوداليزم اساس په وفاداري باندې وه، بزگر به خپل مشر(فيودال) ته فوځي خدمت کاوه، د خدمت په بدل کې به بزگر ته ځمکه د کرلو لپاره په ميراث باندې پاتې کيده، بزگر به د لږو پيسو په ورکولو سره ددې اجازه تر لاسه کړه، چې، د فيودال د ځنگل څخه د لرگيو، د فيودال د تنور څخه د ډوډۍ د پخولو لپاره گټه واخلي.

په لومړيو کې ځمکې ميراثي نه وې، فيودال به چې چاته ځمکه ورکړه؛ نو د مرگ څخه وروسته به يې د کورنۍ حق پر ځمکه باندې نه پاتې کيده؛ خو وروسته په کې تغير راغی، هغه بزگران چې د ځمکو خاوندان وه، هغوی ته به په ميراث کې ورکول کيده. په ۸۶۸ ز کال کې د بالډ په وخت کې د ميراث اصل په دې شرط ورکول کيده، چې هلک يې بايد وړتيا ولري؛ خو د جينکو لپاره معيار ټاکل ستونزمن وه، په دې ډول په ځمکو باندې د کورنيو حق پاتې شو.

د وراثت د اصولو په اساس ځمکه مشر هلک ته ورکول کیده، په روميانو کې دا اصل نه وه؛ خو وروسته د ځمکې د ساتلو لپاره دا په هغوی کې هم رامنځته شو، ددې دليل دا وه، چې د کورنۍ مشر هلک د پوخ عقل خاوند وي؛ نو ځکه يې ځمکه هغه ته ورکوله، چې فوځي او اقتصادي خدمت په ښه طريقه سره سرته ورسوي.

ويسل

لويو ځمکوالو خپل رعيت ته (چې د هغوی تابع وه) ، د خدمت په بدل کې څه ځمکه د کرلو لپاره ورکوله، خو د ځمکو اصلي مالک به لوی ځمکوال وه، دغه ويسل (تابع، نوکر) به دغه ورکړل شوي ځمکه نورو نوکرانو ته ورکولای شوه، د دوی تر منځ به هغه شرطونه وه، کوم چې د نوکر او ځمکوال تر منځ موجود وه، په دې ډول په ټولنه کې په ځمکوالو کې طبقې رامنځته شوې، په دوی کې تر ټولو لوړ پاچا ورپسې لوی ځمکوال، ورپسې ويسل او د ويسل نور ويسلان(نوکران). د دوی د تړلو يوازینی لار د دوی ترمنځ اقتصادي او سياسي اړيکې وې، دوی به يو د بل سره کومک کاوه او هم به يو بل ته وفادار وه.

د يو ويسل لارډ(لوی نوکر) نه د ځمکې د لاسته راوړلو وروسته به ځانگړي محفونه جوړيدل، د ځمکې د لاسته راوړلو وروسته به هغه د خپل مشر خدمت کاوه، ددې لپاره به د هغوی څخه عهد اخيستل کیده، دا عهد(ترون) به په تورات، انجيل(بائبل)باندې کیده، په منځنيو پيړيو کې د بائبل اهميت د عقيدې له نظره ډېر زيات وه، ځکه ددې ترون پر ضد عمل کولو والا به داسې گڼل کیده، لکه ده، چې د خدای يا د کوم ولي سره ترون مات کړی وي او په دې ډول هغه به د سزا نه وپريده.

د وفادارۍ دا محفل به په کوم مجلس کې جوړیده، په دې محفل کې به ويسل سرتور سر د خپل لوی ځمکوال په مخ کې حاضریده، د خپلو تورو سره به يې د هغه مخ ته خپل سر ټيټوه او خپل دواړه لاسونه به يې د هغه په لاسونو کې ورکول، په دې ډول به هغه خپل بادار ته د وفادارۍ ثبوت ورکوه، بادار به ددغه عمل په ترسره کولو سره هغه په خپله ساتنه کې اخيسته، د لاس دې ورکولو مطلب خپل ځان نورو ته د سپارلو په مانا وه، ددې نه دا خبرې(متلونه) جوړ شول، چې لاس ونيسه، لاس په لاس او نور، ددې وروسته به هغه د خپل بادار لاس ښکلوه او د هغه سره به د وفادارۍ ترون کاوه، ددې وروسته به بادار هغه جگ کړ او نښي په شان به يې هغه واښه، دست کشي يا نور څه ورکړل.

ويسل به د هغه سره دا تړون کاوه، چې په خپل بادار باندې هيڅ حمله نکوي، که د بادار پر ضد يې کوم سازش کيږي، بايد خبر ورکړي، په جگړه کې به يې همکاري کوي او يوازې به يې نه پريردي. د خپل بادار بڼه، خور يا لور بايد په تنگ نه کړي، د هغوی بې عزتي وکړي. که بادار به يې تړون مات کړ، د خپل ويسل، د قتل کولو کوښښ يې وکړ، مړ يې کړ، د هغه د غلام کولو کوښښ يې وکړ، د هغه ساتنه يې ونکړه، د تورې پواسطه يې پرې حمله وکړه، په دې صورت کې به ويسل خپلې دست کشي وغورځولي او د وفادارۍ تړون به يې مات کړ.

د نهمې پيړۍ پورې داسې حال وه، چې يو ويسل به څو باداران درلودل، په دې وجه تړون کمزوری شو، که دده د بادارانو تر منځ به جگړه وشوه، دده لپاره به دا مشکله وه، چې د چا پلوي وکړي.

ددې تړون څخه دا مالومه شوه، چې د سياسي حالاتو له وجې د بادار او ويسل تر منځ بې اعتمادي موجوده وه، په دې تړون کې له يوې خوا مذهب شامل وه، د بل طرف نه رواجونه او د خلکو شاهدي وه، ددې په وجه ويسل دغه تړون په کلک ډول ټينگاو، د دواړو خواوو څخه چې د بڼو په اړه کوم تړون کيده، ددې څخه دا مالومېږي، چې بڼې څومره غير محفوظې وې، د همدې لپاره يې په تړون کې د بڼو د ساتلو د دفاع لپاره مادې ذکر کړې وې، تاريخي پيښو څخه دا مالومېږي، چې ددې تړون په موجوديت کې هم د دواړو خواوو تر منځ بې اعتمادي موجوده وه او ځينې وخت دواړه خواوې تيارې وې، چې تړون مات کړي.

په لومړيو کې ويسل ته ځمکه په ميراث کې نه پاتې کيده؛ خو د وخت په تيريدو سره يې ميراثي بڼه غوره کړه، د پلار د مړينې وروسته به ځوی بادار ته څه پيسې ورکړې او په دې ډول به هغه د ځمکې وارث کيده، د ويسل يوه ذمه واري دا هم وه، که چيرته به يې بادار دښمنانو ونيوه؛ نو د راخوشي کولو لپاره به يې تاوان ويسل ورکاوه، که چيرته به د بادار مشر زوی نائت وه او د کثرو لورگانو واده به يې وه؛ نو ټول مصرف به ويسل ورکاوه.

د کلیسا رول

په اروپا کې کلیسا هم يوه فيوډالي اداره وه؛ ځکه پاچا او لويو ځمکوالو(فيوډالانو) به د ثواب په خاطر او د کلیسا د حمايت لپاره ځمکې د بخشش په ډول ورکولې، دې کار کلیسا د اروپا تر ټولو لويه فيوډاله اداره جوړه کړې وه، د کلیسا مشرانو او نورو کوچنيو مشرانو به پاچا ته د وفادارۍ حلف(لوړه،قسم) ورکاوه او هغوی ته به يې د ډيوک او کاونټ لقبونه ورکول. دغه ځمکې به د کلیسا ملکيت وه، ددې

فېوډاليزم (جاگيرداري)

ځمکو ساتونکي بدلېدل؛ خو امدن به يې کليسا ته ورته، د کليسا د ډېر مال په وجه به، د کليسا اداره کوونکي په لوړو چوکيو باندې دندې اجراء کولې، کليسا به د لويو ځمکوالو په شان د عدالت پريکړې کولې، زراعتي سيستم به يې تنظيمونه او فوځي خدمت به يې هم کاوه.

په ځينو حالاتو کې به چې د حاکمانو حالت خرابېده، په دې وخت کې به يې د کليسا په ځمکو باندې قبضه کوله؛ خو دې کار د حاکمانو د قدرت او قوت پورې اړه درلوده. د فرانسې د انقلاب په دوران کې هم د کليسا په ځمکو باندې قبضه وشوه او پلورلې يې وې؛ ځکه د دولت مالي حالت خراب وه او د خپلې دفاع لپاره يې پيسو ته ډېره اړتيا درلوده.

سرف يا بزگر

په فيوډالي نظام کې سرف د بادار په ځمکه کې کښت کاوه، دده مالک ته ددې اجازه وه، چې کله وغواړي سرف د دندې نه لېرې کړي، د مړينې څخه وروسته يې د مالک خوښه وه، چې د کښت کولو حق يې نورو ځامنو ته ورکوي او کنه؟، په فرانسه کې مالک د خپل سرف د پلورلو حق هم درلود، يا به يې د هغه د لږ وخت مزدورۍ پيسې ورکړې او نورو ته به يې سپاره، که سرف به ازادې غوښته؛ نو خپل ټول مال، دولت به يې خپل مالک ته ورکاوه، تر څو ازاد شي. په روسيه کې به د ځمکې د پلورلو سره سرف هم پلورل کيده، په دې ډول به سرف د ځمکې يوه برخه گڼل کيده. په انگلستان کې په سرف باندې دا پابندي وه، چې په خپل سر نه شي کولای، کلی پرېږدي او ولاړ شي، که وبه تښتېده؛ نو د هغه تعقيب به يې کاوه.

دې سرفانو به بې شمېره ټيکسونه ورکول، د لويو ځمکوالو ټيکس حکومت ته ورکول، د فصل ټيکس، د کليسا ټيکس، په کرونده کار کول، د بيگار په ډول ځنگلونه پاکول، د نهرونو ويستل، په نهرونو باندې بندونه جوړول د سرفانو مهم کارونه وه، ددې تر څنگ به يې خپل بادار ته ډوډۍ پخوله او هم به يې بېر جوړوه، د بادار خوښه به يې وه، چې د کار کولو څومره پيسې ورکوي، په سرف په نهرونو کې کبان نيول، يا به يې په ځنگل کې ښکار کاوه؛ نو ددې به يې هم ټيکس ورکاوه.

که د سرف به کومه مقدمه د بادار عدالت ته ولاړه؛ نو د جرم مطابق به يې فېس ورکاوه، که د سرف بادار به د دښمنانو په لاس کې پريوت؛ نو د خوشي کولو لپاره به يې هم پيسې سرف وکولې، که په مارکيټ يا د کلي په کوم ميله ځای کې به يې کوم څه شی واخيسته؛ نو د هغه به يې هم ټيکس ورکاوه، سرف ته ددې اجازه نه وه، چې د په مارکيټ د خپلو بيرو يا شرابو د پلورلو څخه مخکې خپل بېر يا

فېودالېزم (جاگيرداري)

شراب وپلوري، که د سرف زوی به غوښتل، چې سبق ووايي، يا په کلیسا کې خدمت وکړي؛ نو ددې خبرې يا غوښتنې جرمانه به يې ورکوله؛ ځکه په دې صورت کې په کروندو کې کار کوونکي کميدل، کله چې په انگلستان کې د يکشنبې ښوونځي پيل شول؛ نو لويو ځمکوالو له خوا دا وضع شوي وه، چې هغوی به خپلو زامنو ته يوازې لوستل زده کوي، نه ليکل؛ ځکه په دې صورت کې هغه کولای شول، چې بيرون لار شي او دنده اجراء کړي.

که چيرته به سرف د خپلې لور يا زوی واده کاوه؛ نو د خپل بادار څخه به يې اجازه اخيسته، د پخوانيو رواجونو مطابق د لومړۍ شپې حق يې د بادار سره وه، که چيرته به ددې نجلۍ د چا سره ناروا اړيکې وې؛ نو بادار يې حق درلوده، چې ټول سامان باندې يې قبضه وکړي، که سرف به د اولاد د نه درلودلو په وخت کې مړ شو؛ نو په دې صورت کې د سرف په خپله ځمکه باندې بادار قبضه کوله.

د سرفانو (بزگرانو) ژوند د زيات ټيکس او کم آمدن په وجه په ډېرو ستونزو کې تيريده، د دوی د اوسيدو لپاره خام کورونه وه، چې په هغه کې به يو يا دوه کوچني وې، دلته به د اتشدان، تنور او د اوږو د پخولو چارې هم سرته رسيدې، ټوله کورنۍ به يو ځای ويده کيده، پاکۍ ته کومه خاصه پاملرنه نه کيده، په دې وجه به په کوټو کې سخت بد بوی وه.

د سرفانو لباس (کالي) به ډېر ساده وه، سرفان به اکثره نالوستي خلک وه، که کوم سرف به لوستی وه؛ نو، د بادار لخوا به يې توهين کيده او غصه به يې پرې کوله، د مذهب سره د هغوی هيڅ جوړه نه وه؛ مگر په عبادت کولو به مجبور کيدل.

د سرفانو ټولنيز حيثيت په ټولنه کې ډېر کم وه، د سرفانو به نه احترام کيده او نه به د عزت کولو وړ کيدل، وفادارۍ او فرمانبردارۍ د هغوی شخصيت بيخي د خراب حالات سره مخ کړی وه، د لوړو طبقو د خلکو په نظر به هغوی ډېر جاهل او وحشي مالوميدل، چې هيڅ حقوق به يې نه درلودل او يوازې به يې کارونه سرته رسول، د سياسي او ټولنيز شعور د کم لرلو په اساس هغوی د نظام تابع وه او بغاوت کول يې جرم گڼل کيده.

په ۱۸۹۷ ز کال کې روسي چيخوف د بزگرانو په اړه وليکل، د غه خلک په کليو کې د رمو په شان ژوند کوي، د هغوی سره ناسته، پاسته منع دي؛ ځکه چې هغوی جاهل، ناپاک، خيرن، بې ايمان او نيشه يې خلک دي، دوی د يو بل سره په امن کې نه شي اوسيدای، ځکه دوی جگړه مار خلک دي، دوی په هر چا (سرف) باندې شک کوي، د يو بل نه نفرت کوي، د هر چا نه داريزي، بيا هغه دا سوال کوي، چې

فېودالېزم (جاگيرداري)

اخر دا ولي دوی په دې حال کې دي؟ هغه خپله ددې ځواب ورکوي، ليکي؛ او ځکه، چې دوی سخت محنت او خواري کوي، د ژمي سوړوالی، خراب فصلونه، د خوراک کموالی او د چانه د مرستې تمې نه کولو، هغوی دې حالت ته راوستي دي.

د سرف په ژوند او روزانه حالاتو کې د تغیر او تبدیل هیڅ څرک نه لیدل کېده، دوی ته به یې ویلن ویل، ددې مطلب وه، چې د بادار غلام د هغه تابعدار، ددې وروسته د ویلن نه د ویلنستي لفظ منځته راغی، چې د بدمعاشۍ په مانا دی، په سرفانو (بزگرانو) کې داسې کوم شخص پیدا نه شو، چې په تاریخ کې نوم ستر یاد شي، هغوی باغیان معرفي کیدل؛ خو همدغه خلک وه، چې خواري یې کوله، د تولید په چارو کې یې کار کاوه، د همدوی په خواری باندې باندې فیودالیزم ولاړ وه، دا د تاریخ جبر دی، چې سرفانو کوم کلتور منځته راوړ، په هماغه کلتور کې سپک او حقیر شول، کلیسا، باغونه، شعر و ادب، رقص و موسیقي، دا ټول د همدوی په خواری باندې رامنځته شوي وه؛ خو دوی به کې بې برخې وه، په کلیسا کې د هغوی درجه تر ټول ټیټه وه، په شعر او شاعرۍ کې هغوی باندې مسخرې کیدلې او د تاریخ په کتابونو کې د هغوی هیڅ ذکر نه کېده.

خو، داسې هم نه، چې سرف دې د ټول ظلم د بار وړونکی وي، په تاریخ کې د هغوی بغاوتونه هم ثبت شوي دي، چې کله، کله هغوی د فیودالیزم او د هغه د سختیو په مقابل کې کړي دي، د څوارلسمې زیږدي پېړۍ پورې په لویدیځه اروپا کې هغوی د بغاوتونو یوه سلسله رامنځته کړې وه، د ۱۳۲۳ ز کال څخه تر ۱۳۲۷ ز کال پورې په فلاندرس، په ۱۳۵۸ ز کال کې په پاریس او په ۱۳۸۱ ز کال کې په لویدیځه انگلیسا کې بغاوتونه شوي دي، په هسپانیه او جرمني کې هم بغاوتونه شوي وه، په اتلسمه ز پېړۍ کې په روسیه کې د پگاشوف په مشرۍ باندې سرفانو یو ستر بغاوت وکړ، په داسې حال کې چې دغه بغاوتونه په سختۍ سره وځپل شول؛ خو دا ثابتې شوه، چې په سرفانو(بزگرانو) کې د ظلم او بې انصافی ضد شعور موجود وه او دا ویل درست نه دي، چې سرفان یوازې جاهل او وحشي خلک وه او د خپلو نظامونو نه مطمئن وه.

امتیازات او مراعات

د فیودالي نظام یو مهم خصوصیت په ټولنه کې د طبقاتي توپیر ساتل او قوي کول وه، دغه طبقاتي توپیر به په خاصو علامو او نښو سره کېده او دغه علامې او نښې د لوړې طبقې د خلکو سره موجودې

فيوداليزم (جاگيرداري)

وي، مثلاً، د وسلو د اېښودو اجازه يوازې امرينو ته وه، په اس باندې سپريدل او وسله په لاس جنگ کول هم يوازې د امرينو کار وه، ددې يوازینۍ وجه دا وه، چې په دغه وخت کې وسله دومره قيمته وه، چې اخیستل يې حتی د امرينو لپاره ستونزمنه وه؛ ځکه نو دا د امرينو يو امتياز شو او بيا قانون هم ومنل شو، سربيره پر دې د توپير د ساتلو لپاره نائټ، امير او ځمکوال لپاره کرنه هم رامنځته شوه، د دوی لپاره په لاسونو باندې کار او خواري کول منع شول، ددې لپاره، چې په ټولنه کې طبقاتي توپير موجود وي.

د ځمکوالو د برترۍ او اقتدار لپاره دا حق هم ځمکوالو ته ورکول شو، چې خپل رعيت ته سزا ورکړي، په دې سزاگانو کې مور ته ډېر سختې سزاگانې مخې ته راځي، لکه، د بدن د کومې برخې داغول، په دروغو ويلو باندې د گرمې اوسپنې کيښودل، د جسم د ځينو برخو پريکول، مسخ کول، د لاس، پښې او پوزې پريکول، د سترگو ويستل، د بنځو د قاتل ژوندي بنځول، شامل وه، ددې سزاگانو په وجه سرف او عام خلک په بشپړ ډول د خپل بادار د رحم غوښتونکي وه.

سزاگانې ځکه دومره سختې وي، چې مفلس او غريبو سرفانو به د خپل ژوند د بقا لپاره غلا کوله، د جرم د پټولو لپاره يې دروغ هم ويل، په غصه کې د راتلو په وخت کې به يې توهين اميزه کلمات ويل، د دوی د دغو غصو د له منځه وړلو يوازینۍ لار هغوی ته د سختې سزا ورکول وه، چې د هغې په وجه دوی غلي کړي او نورو ته عبرت شي.

نائټ Knight:

په فيودالي ټولنه کې درې طبقي ډېرې مهمې وي، عبادت کوونکي، جنگ کوونکي او کار کوونکي. په دې دريو طبقو کې مهمه طبقه جنگ کوونکي طبقه وه؛ ځکه چې د دوی سره قوت او دولت وه، جنگ د ځمکې د ساتلو لپاره هم کيده او د نورو د ځمکې نيولو لپاره هم کيده؛ ځکه نو په دې وخت کې جنگ يو مسلک وگرځيده، جنگ داسې يو باعزته او لوړ مسلک شو، چې د هغې په ذريعه کيدای شو، چې يو شخص خپل صلاحيت ښکاره کړي، د جگړې فن زده کول په ټولنه کې د احترام وړ وگرځيده، په همدې لحاظ په منځنيو پيړيو کې د نائټونو مختلفې سلسلې منځته راغلي.

د نائټونو مختلفې سلسلې د عزت او وقار سترې نښې وگرځيدې، د نائټونو په مختلفو سلسلو کې د فيودالو کورنيو هلکانو ځانونه داخلول پيل کړل، زياتره وخت به د کورنيو مشرانو ځوانانو دغه کار ته

فېودالېزم (جاگيرداري)

لاس اچوه؛ ځکه هغه کولای شول، چې ددغه کار ټول مصارف برداشت کړي، د نائټ روزل به د اوو یا اتو کلونو په عمر کې پیل کیدل، په دې عمر کې به هغه په دربار کې د خدمتگار په حیثت اوسیده، د یوولسو څخه تر څوارلسو کلونو په عمر کې به هغه د ځمکوال سره وه، په دې مرحله کې به هغه ته د جنگ زده کړه ورکول کیده، هغه به په مختلف ډوله لوبو کې گډون کاوه، کله به چې د نائټ د برابرولو ټول مراحل پای ته ورسیدل؛ نو ځانگړي مراسم به یې سرته رسول. د نائټونو لپاره به ځانگړی لباس وه، په دې لباس کې سپینه چپنه، یو ډول سور رنگه ټوکر، او تور کوټ وه، دغه درې علامې د کار د پاکوالي، د خدای لپاره د وینې ورکولو او د مرگ لپاره د تیار اوسیدلو نښې وې.

د نائټ د مراسمو د اداکولو نه مخکې به نائټ ټوله شپه په کلیسا کې په عبادت باندې تیروله، بیا به یې مقدس میز باندې په داسې حال کې راوسته، چې پروت به، او توره به یې په غاړه باندې ورته ایښې وه، دلته پادري به توره لیرې کړه او بیرته به یې ورکړه، وروسته به پادري د هغه (نائټ) بادار ته ورته او ځانگړې خولۍ به یې ورته په سر کوله، هلته به یې دا پوښتنه ورنه کوله، ولې غواړي، چې نائټ شي؟ د هغه د ځواب نه ورسته به یې هغه ته هغه ځانگړی لباس په تن کاوه، وسله به یې ورکوله او د خوشالی پروگرام به یې جوړاوه.

کله، چې نائټ کیدل یو امتیاز شو؛ نو د هغه د محدودولو کوښښونه پیل شول، تر څو دغه امتیاز د څو ځانگړو خلکو سره پاتې شي، ددې لپاره په دیارلسمه میلادي پیړۍ کې دا اصول رامنځته شول، چې هغه څوک نائټ جوړیدای شي، چې پلار یې نائټ تیر شوی وي، په دې ډول دا هم میراثي وگرځول شو. ۱۱۸۹ ز کال کې دا قانون رامنځته شو، چې د سرفانو ځامن نه شي کولای، چې نائټ شي، ددې قوانینو څخه دا مالومیږي، چې د امرینو او لویو ځمکوالو نه علاوه، د نورو طبقو خلکو هم کولای شول، چې دې مسلک ته د خپل صلاحیت پواسطه داخل شي.

نائټ د خپل ژوند او دې عمل د لوړ معیار د راوستلو لپاره ډېر زیات تړونونه کول. هغه به د داسې خبرو او الفاظو څخه، خپل ځان ساته، چې په هغه کې به خوند او تفریح وه، لکه بڼه ډول شراب څښل، جنسي اړیکې، لوبې او لباس یې، ارامه بستره، رقص، موسیقي او نور. په هغوی باندې زیات زور د بڼڅو د عزت ساتلو وه، د هغوی د ساتلو لپاره به یې خپل ځان قرباني کاوه، که چا به د هغه خلاف ورزي وکړه؛ نو په پایله کې به یې، د نائټ سره د هغه شخص عزت او وقار هم پای ته رسیده، نائټ به د

فېودالېزم (جاگيرداري)

مظلومو لپاره هم جگړه کوله او د هغوی د حق ساتنه به يې کوله، د نائټ لپاره د عزت مرگ هغه وه، چې د جنگ په ميدان کې دې مړ شوی وي.

نائټونو ته هغه وخت عروج حاصل شو، چې صليبي جگړې پيل شوې؛ ځکه دا جگړې د هغوی لپاره مذهبي رنگ درلود او جگړه کولو کې ورته ثواب؟ وه؛ مگر ددې نه بغير به يې هم تل جنگ او جگړې کولې، د جنگ کولو لپاره يې ځانگړي شرايط درلودل، مثلا هغه جگړې، چې د لينټ¹ (lent) موسم کې يې کولې، کومې چې د ايسټر² نه مخکې وي، يا به کله، چې فصلونه تيار شول، د رخصتو په ورځو کې، د هرې هفتې د چهارشنبې څخه تر دوشنبې د شپې د سهار پورې به دوی جگړه نه کوله، د سولې موده به يې ۸۰ ورځې وه.

که نائټ به په جگړه کې ونيول شو؛ نو تاوان به يې ورکاوه، دلته به هم طبقاتي توپير مراعت کيده، غريب فوځيان به قتل کيدل؛ ځکه د تاوان ورکولو وس نه درلود، د امرينو او نائټونو څخه به يې تاوان اخيسته، يو نائټ به يې په دې ضمانت باندې پريښوده، چې د تاوان پيسې به راوړي او بيرته به راځي، زياتره وخت به يې خپله وعده پوره کوله، د بند په وخت به يې د تاوان د ورکولو پورې، د کوربه حثيت درلود، بنکار يې کولای شو، دعوت ته تللی شو؛ مگر د تېنټيدلو کوښښ به يې نه کاوه.

کله به چې، جگړه نه وه؛ نو دوی به په ټورنامنتونو کې برخه اخيسته، هلته به د دوه نائټونو تر منځ د تورې او نيزې جگړه کيده.

د نائټ فوځي زوال هغه وخت پيل شو، کله چې د بارودو استعمال پيل شو؛ ځکه توپک او توپ د ليرې ځای څخه هدف وپشتلای شو، اوس نو جنگ د عزت او وقار وسيله نه وه، د توپک او توپ منځته راتگ د نائټ په تکره توب او زړورتيا باندې لوی داغ ولگوه؛ ځکه هغه په اس باندې سور سره جگړه کول، يوه زړورتيا گڼله، د بارودو منځته راتگ د پاچاهانو طاقت هم زيات کړ؛ ځکه ددې وروسته د لويوځمکوالو کلاگانې او کورونه د توپونو سره په مقابله کې وه او نائټ نه شو کولای، چې د توپ دفاع وکړي؛ ځکه نو د لويوځمکوالو پر ځان مطلق العنان او قوي حاکمان رامنځته شول، هغوی نائټونه له منځه يوړل او مرکزي حکومت يې پياوړی کړ.

¹د عيسويانو څلويښت ورځنی روژه، چې د ايسټر(د عيسويانو اختر) څخه مخکې يې نيسي.

²د عيسويانو اختر

د لويو فيوډالانو د اوسېدو ځايونه

په فيوډالي نظام کې، تر ټول مهم اشخاص لوی ځمکوال وه، د هغوی د اوسېدو د ځای څخه د هغوی خصوصيات په بڼه ډول مالومېږي، د يو خوا نه هغوی، ډېر پياوړي وه او د سرفانو(بزرگ) پوره واک به يې په لاس کې وه، بل خوا به يې هغه سرپرست او ساتونکی هم وه. په منځنيو پېړيو کې، چې لويو ځمکوالو کوم ډول ژوند درلود، د هغې نخشه په دې ډول ده، د لوی ځمکوال د پياوړتيا او دولت تر ټولو ستره نښه د هغه د اوسېدو ځای وه، شاوخوا به يې خندق ويستی وه او محفوظ به وه، دده دې کلا به هغه د نورو خلکو څخه لوړ معرفي کاوه، کله به، چې خلک د هغه سره د ليدو لپاره ورتلل، په لار کې اچول شوي ممانعتونه به يې ليرې کول؛ نو په دې سره به د خپل بادار د قوت او طاقت بڼه اندازه ورته مالومېده او کله به چې دغه ټول ممانعتونه پای ته ورسېدل او خپل بادار ته به ورسېد؛ نو د برياليتوب احساس به يې کاه، چې د ستونزو ډکه لار يې وهلي او بريالی شوی دی.

د کلا په برجونو باندې به پيره وه، تلونکو او راتلونکو کسانو باندې به نظر ساتل کيده، د دوی (پيره دارانو) اغيز به په ميلمنو باندې هم وه او هم هغه چا چې به پيره دار ته د ليرې ځای څخه کتل؛ نو داسې احساس به يې کاوه، چې زه يې د نظر لاندې نيولی يم؛ ځکه د هغوی په ذهن کې به يې بادار انځورېده، د کلا ديوالونو د بيرون او دننه خلکو تر منځ د توپير بنسټګرندوی وه، هغه خلک، چې د ديوالونو څخه به دننه وه، هغوی به د خپل بادار سره ځان ډېر نږدې احساساوه او هغه خلک، چې د ديوال څخه بيرون وه، هغوی به دغه فاصله د خپل بادار او ځان تر منځ ډېره لويه احساسوله.

کلا ته هر چا ددې اجازه نه درلوده، چې داخل شي، يوازې هغه خلک راتلل، چې هغوی ته اجازه ورکول کيده او اجازه به هغه چا ته هم ورکول کيده، چې د ځانګړي اهميت خاوند به وه، د شپې به يې د کلا دروازه قفل کوله او په دې ډول د بيرون خلکو سره به د دننه خلکو اړيکه پرې کيده، په دې کلا کې به د هغو خلکو لپاره ځمکتلي(زيرزميني) وې، چا، چې به د بادار د امر مخالفت کړی وه يا به تورن پېژندل شوی وه، ځمکتلي ددې لپاره وه، چې دوی د لوړتيا څخه ځورتيا ته غورځېدلي دي.

په کلا کې به د هر چا لپاره ځانګړی ځای وه او په خاصو حدودو کې به يې خپلې دندې سرته رسولې، د کلا ځينو ځايونو ته به د ځمکوال خاص خلک تلل راتلل، ددې حدودو د جوړولو سره، هغه ځايونه، چې د نورو لپاره يې ورتګ منعه وه، دا فکر ورسره پيدا کيده، چې هلته څه روان دي؟ دغه رازونو به د خلکو په زړونو کې ويره پيدا کوله او د خپل ځان د درجي احساس به هم ورته کيده، چې د

هغه درجه کومه او چيرته ده؟
د کلا شاوخوا به د ځمکوال او فيودالي نظام ځيني خصوصيات بيانول، مثلا، برج چې د پياوړتيا نښه وه، دا د فتحې، لوړوالي او ساتنې نښه وه، چې د برج څخه به ټول کلی کنترولیده، دلته به د ځمکې په اړه خبرې هم کيدې او د کلا دفاع به د همدغه برج پواسطه کيده.

په کلا کې به يو ستر هال موجود وه او ډېر اهميت درلود؛ ځکه دغه هال د ټولنيزو غونډو د جوړېدو ځای وه، دلته به ځمکوال خپل ملگري، ميلمانه او نور خلک د ليدو لپاره رابلل، هلته په کيناستو سره به يې د ځمکې په اړه مهمې پريکړې کولې او همدلته به ځمکوال ته د بيرون احوال هم اورېدل کيده، هال به د عدالت خونه وه، دلته به ځمکوال د مجرمانو د سزاگانو پريکړې هم کولې، همدلته به دعوتونه جوړېدل او د رقص او موسيقۍ لپاره به يې محفلونه جوړول.

هال يو لوی او پراخه ځای وه، ډېرې زياتې دروازې به يې درلودې؛ تر څو خلک په اسانۍ سره هال ته داخل شي، د هال د پرخوالي څخه به د ځمکوال شخصيت هم مالومېده او هم دا مالومېده، چې ځمکوال په زړه کې د هر چا لپاره ځای لري، په هال کې به چې خلک راټولېدل؛ نو د هغوی او د بادار تر منځ به يې اړيکې ټينگېدې او په دې وجه به د وفادارۍ جذبات نور هم پياوړي کيدل.

په کلا به نورې خونې هم وې، چې بادار به ترې په شخصي ډول استفاده کوله، کله به يې يوازيتوب نه خوښېده؛ نو خپل وخت به يې د ليدونکو او ملازمينو سره تيراوه.

په کلا کې به تل ميلمنو ته ښه راغلاست ويل کيده؛ ځکه په دې سره د ځمکوال د زړه پراخوالی او لوی شان وشوکت ښکاره کيده، د ميلمنو سره به ډېر په عاجزۍ سره چلند کيده، ددې لپاره، کله چې دوی خپلو ځايونو ته ولاړ شي؛ نو د ځمکوال صفت وکړي او په دې سره د ځمکوال شهرت زيات شي، کوم ميلمانه به، چې د لوړو کورنيو سره تړلي وه، هغوی به د ځمکوال سره يو ځای ډوډۍ خوړه.

بادار به په ټولنيزو او کلتوري کارونو کې گډون کاوه او دې کارونو ته به يې زياته توجه کوله، د خپل کور او نور اړوندو کسانو ټولې اړتياوې به همده پوره کولې، کله به چې ښکار ته ووت؛ نو خپل ملگري او دوستان به يې هم د ځان سره بوتلل، د تفريح لپاره به يې په نورو باندې جسماني ورزش او د جنگ مقابلي کولې.

لویو ځمکوالو به د خپلې کورنۍ شجره ساتله، کومه به چې کوم مشهور شخصیت ته رسیده، بنځو ته په دې شجرو کې هیڅ اهمیت نه ورکول کیده، لویو ځمکوالو به یو د بل سره جنگ، جگړې هم کولې، دغې جگړې به زیاتره وخت د عزت او وقار لپاره وې؛ ځکه، نو دغه جگړې به اکثره وخت د په اوږدو جگړو باندې اوبستې.

د بنځو حیثیت

د اروپا په فیوډالي ټولنه کې د بنځو حیثیت ډېر ټیټ او وروسته پاتې وه، ددې وجه دا وه، چې بنځه د گناهونو او بدیو بنسټ ایښودونکې گڼل کیده، عام فکر دا وه، چې بنځه سړي د گناه خوا ته بوځي، د یوې نیکې بنځې لپاره دا ضروري وه، چې، خپل لباس، حرکات، سکنا او د خبرو کولو زیات خیال وساتي او داسې کومه خبره ونکړي، چې د هغې په وجه د سړیو جذبات راوپارېږي، د سړیو جذبات به هغه وخت راپورته کیدل، چې د بنځې د جسم کوم بربنډ ځای به یې ولیده؛ ځکه نو بنځو ته دا توصیه کیده، چې خپل جسم باید پټ وساتي، همدا وجه وه، چې په منځنیو پېړیو کې د بنځو عورت بلکل پټ وه او داسې لباس به یې اغوسته، چې د جسم کومه برخه یې ترې ښکاره نه شي، بنځو ته ویل کیدل، چې په لور غږ باید خبرې ونکړي، په زوره ونه خاندې او نه د چاسره ټوکې وکړي؛ ځکه که دوی دا کار وکړي؛ نو ددې مطلب دا شو، چې په دوی کې هیڅ شرم، حیا او وفا نشته.

نوی فیشن خپلول یا میک اپ کول او خپل ځان ښه جوړول، د بنځو لپاره عیب گڼل کیده؛ ځکه په دې سره، فکر کیده، چې دغه بنځه نورو ته د گناه دعوت ورکوي، د خاوند بنځې ته دا امر شوی وه، چې د ډوډۍ د خوړلو نه وروسته باید خپلې بستري ته ولاړه شي او هلته باید یا عبادت وکړي یا هم کوم مذهبي کتاب ولولي.

په فیوډاله کورنۍ کې دا د بنځو ذمه واري وه، چې ماشومان وزیروي، د هغوی پالنه وکړي او د هغه نه بغیر د کور په کارونو کې مصرفه شي، ډوډۍ پخه کړي او کالي وویځي، مستي، پنیږ او بیر تیار کړي، که چیرته به یې خاوند په جگړه کې اسیر شو؛ نو دا یې د بنځې ذمه واري وه، چې د تاوان لپاره یې پیسې جمع کړي، که خاوند به یې بې وارته مړ شو؛ نو بنځه به یې د میراث وړونکې وه؛ خو دې بنځو به ژر بل واده کاوه؛ ځکه، چې د مال او جائداد ساتنه د سړي څخه بل چا نه شوه کولای، پاچا به خپله د کونډې بنځې لپاره د خاوند په پیداکولو کې لیوالتیا ښودله، ددې لپاره چې هغې ته داسې خاوند پیداکړي، چې ډېر ښه فوځي خدمت وکړای شي.

د بنځو لپاره دا ډېره ضروري وه، چې په عزت او پرده کې پاتې شي او د ناوړه جنسي اړيکو څخه ځان وساتي، سړی د جنسي اړيکو په نيولو کې ازاد وه او کولای يې شول، چې د څو انجونو سره ناوړه جنسي اړيکې ولري، په دې وجه به يې د ناجائزه اولاد شمير ډېر زيات وه، د انجونو داسې روزنه کيده، چې په راتلونکي کې يوه ښه ميرمن ترې جوړه شي، که اړتيا به ليدل کيده؛ نو دوی ته به څه ناڅه ليکل او لوستل هم ورزده کيدل.

هلکان او زده کړي

د لويو ځمکوالو ځامنو به د تعليم د لاسته راوړلو سره کومه ليوالتيا نه لرله او زياتره به يې تعليمه وه؛ ځکه، په منځنيو پيړيو کې پوهو او باسواده خلکو ته په تيب نظر کتل کيدل¹ او دا ددې لپاره، چې د هغه(د ځمکوال د زوی) د حساب او کتاب لپاره ملازم موجود وه؛ نو ځکه هغه اړتيا نه درلوده، چې علم لاسته راوړي، ځکه چې هر څه ملازم سرته رسول، څرنگه چې په ټولنه هغه شخص ټولنيز حيثيت درلود، د چا سره، چې ځمکه او دولت وه؛ ځکه، نو ځوانو هلکانو د جگړې د مهارتونو په زده کولو کې زياته ليوالتيا درلوده، د وسلو استعمال د هغه لپاره د علم د لاسته راوړلو نه زيات اهميت درلود، علم او پوهې ته په سپکه سترگه کتل کيدل؛ ځکه هغوی فکر کاوه، چې علم او پوهه خلک د سستی او بزدي په لور بوځي.

د فيودالي کورنۍ د هلکانو لپاره دا ډېره اړينه وه، چې هغوی نظم، ادب، اداب او د خپلې طبقې د خصوصياتو څخه باخبره وي، تر څو په دې سره، هغه خپل شخصيت په ټولنه کې په ښه ډول سره وښي او د وياړ سبب يې شي.

د فيودالي نظام خصوصيات

ددې نظام مشر يا سردار پاچا وه، پاچا به خپل روحاني طاقت نيغ په نيغه د خدای څخه اخيسته، ددې طاقت په درلودلو سره به، هغه د نورو ډېرو لويو ځمکوالو څخه برتر پيژندل کيده، کليسا به هغه ته الهي قوت او فيودالانو به قانوني او فوځي طاقت ورکاوه، پاچا به د نورو فيودالانو څخه لوړ وه؛ ځکه، نو د پاچا او نورو فيودالانو تر منځ به د سياسي برترۍ لپاره جگړې کيدې، فيودالانو ته د يو پاچاه اړتيا وه؛ ځکه فيودالان به يو د بل سره په جگړو اخته وه او يو د بل سره به يې زياته کينه او حسد کاوه، پاچا به د

¹ ستاسو بايد دلته يوي خبرې ته پام وي، چې دغه نظر يوازې په اروپا کې موجود وه، په منځنيو پيړيو په ختيځ کې لوړ اسلامي تمدن موجوده وه. (ژباړن).

خان لپاره دا خوبنوله، چې د هغه په وفاداري دې باور وشي او فيودالان دې د هغه په ازادۍ کې لاس وهنه نه کوي؛ ځکه، نو هغه د سکو په جوړولو کې ازاد وه، د ترونو په لاسليک کولو کې هم ازاد وه او که به اړتيا پيښه شوه؛ نو جگړه به يې هم کوله.

فيوداليزم هغه وخت کمزوری شو، کله چې په څورالسمه زيږدي پيړۍ کې قحطي، طاعون او نورو افتونو په وجه په ملک کې د خلکو نفوس کم شو او په ځمکو کې کار کوونکي په ډېر مشکل سره پيدا کيدل، په دې وخت کې ستر، ستر جنگونه هم وشول، سل کلن جنگ، د گلابو جگړه¹، په فرانسه، جرمني او ايټاليا کې جگړې وشوې، دې جگړو په اقتصادي او فوځي توگه فيودالان بيخي کمزوري کړل.

د فيودالانو کمزروي، هغه وخت هم پيل شوه، چې ځمکي يې په ټيکه باندې ورکول پيل کړل، ټيکه دارانو به د ځمکو ساتنه هم کوله او د گټې د لاسته راوړلو لپاره يې په ځمکو کې کار هم کاوه، په دې ډول هغوی د پيسو جمع کول پيل کړل، د دوی څخه سوداگريه طبقه رامنځته شوه، دوی به ځمکي اخيستي او توليد به يې په بناونو کې خرڅوه، په دې سره بناونه بيا د اهميت وړ وگرځيدل.

په اروپا کې د روم د زوال نه وروسته د بناونو زوال پيل شو، فيودالانو بناونه پريښودل او کليو ته ولاړل، په دې د بناونو ابادي کمه شوه، په يوولسمه پيړۍ کې يوولس فيصده خلک په بناونو کې اوسيدل، په دولسمه پيړۍ د لندن په بناو کې شل زره خلک اوسيدل، روم، چې د رومي امپراتورۍ پلازمينه وه، په کنډواله باندې بدل شوی وه او د گندگۍ لپاره ډېر مشهور وه، ټول بناونه گنده شوي وه، سوداگري به خپل سامان په سرکونو او کوڅو کې د پلورولو لپاره ايښوده.

په بناو کې د لاسي کارونو او هنرمندانو اتحاديي جوړې شوې وې، دوی به خپل کارونه کنټرولول، په څورالسمه او پنځلسمه ميلادي پيړۍ کې دغه اتحاديي په سياسي قوتونو باندې بدلې شوې، دا د هغوی لپاره په گټه وه، چې په حالاتو کې کومه تبديلي رامنځته نه شي او د صنعت او هنر تر منځ کومه مقابله هم ونه شي؛ ځکه په نويو اختراعاتو سره د هغوی په آمدن باندې يې تاثير درلوده، هنرمندانو يو په جرمني کې يو شخص ددې لپاره وواژه، چې هغه د اوبدلو کارگاه جوړه کړې وه.

په دې دوره کې په ټولنه باندې د مذهب پوره واک وه، د کليسا اهميت ځکه زيات وه، چې اروپا يې عيسايي کړې وه، ددې مذهبي احترام نښه کليسا وه، چې لويو، لويو پاچاهانو او فيودالانو جوړې کړې

¹ War of Roses

وي، ۱۰۵۰ نه تر ۱۳۵۰ کلونو پورې په فرانسه کې ۸۰ لويې کلیساوې او ۵۰۰ کوچنۍ کلیساوې جوړې شوي وي، په دې هغه کوچنۍ کلیساوې شاملې نه دي، چې شمير يې زرگونو ته رسیده، حاکمې طبقې به د کلیسا سره مرسته کوله، تحفي او ځمکې به يې ورکولې؛ ځکه، نو کلیسا ډېره قوي ادره وه او کلیسا به د حکومت ملاتړ هم کاوه.

په ديارلسمه پيړۍ کې د انگليزيون¹ محکمه رامنځته شوه، هغه کسانو به، چې د کلیسا څخه بغاوت کاوه، يا به يې د کلیسا د زده کړو په غلط ډول تفسير کاوه، دغسې کسان به د تشدد، سزا او ډار په واسطه غلي کيدل او ختمول به يې، دې ادارې (انگليزيون) به د نويو خيالاتو او افکارو سره دښمنۍ کوله او په هغوی باندې به يې بنديز لگوه، دغه حالت د فيودالانو لپاره په حقه وه؛ ځکه د نويو نظرياتو په نه موجوديت کې به د هغوی سره چا مقابله نه شوه کولای.

د منځنيو پيړيو فيوداله ټولنه اوس هم د ځينو مؤرخينو لپاره زره رابنکونکي او رومانوي حيثيت لري، د ډېرې زياتې مودې لپاره دغه نظام په قوت سره حکومت وکړ او داسې نظام يې رامنځته کړی وه، چې په ټولنه کې طبقاتي سيستم موجود وه، د يو شخص لپاره د يوې طبقې نه بلې طبقې ته تگ ډېر ستونزمن وه، پيدائښت او کورنۍ په ټولنه د ټولنيز حيثيت تعين کاوه؛ ځکه، نو ددغه حالت څخه به مطمئن وه، په دې وخت طبقاتي جگړې دومره نه وې، خلک د خپل ژوند نه مطمئن وه، د پرمختگ خواهشات نه وه؛ ځکه، نو ټولنه په يو ځای ولاړه او آرامه وه.

په کليو کې اوسيدونکو خلکو طبعي ژوند درلود، د ځمکې سره يې اړيکې درلودې؛ ځکه، نو ځان يې د طبيعت يو برخه گڼله، مذهب هغوی ته دا پوهه ورکړې وه، چې دغه نړۍ فاني ده، دولت او شهرت تلونکی او راتلونکی وه؛ ځکه، نو د هغوی لپاره کوښښ کول بي ځايه وه.

مگر، د فيوداليزم دغه نظام په خپل حال پاتې نشو، تغيراتو او بدلونونو ددې نظام په قوي ديوالونو کې درزونه رامنځته کړل، د خيټي څخه يې يو بل نظام وزيريد او بالاخر دې نظام ته يې د پای ټکی کيښود.

حوالې:

¹ inquisition

فيوداليزم (جاگيرداري)

۱- ويل دورانټ، ۵۵۲، ۵۳، ۵۸، ۶۰ مخونه.

۲- ايف، ايل، گان شوپ، فيوداليزم، ۴۷ مخ.

۳- جان کرچ لي، فيوداليزم، ۲۵، ۲۷ مخونه،

۴- سي بروک، Europe in the Central ages

۵- مارک بلوخ، ۳۲۰، ۲۱، ۸ مخونه.

۶- Georges Duby, A history of Private Life

۷- مبارک علي، تاريخ او انقلاب.

۸- هر بنس مکھيا، Perspective of Medieval History, vikas Delhi 1993

د فيوداليزم زوال

تاريخي عمل په يو ځای کې نه ودرېږي، ژوند کې تغيرات راځي، ژوند د بدلونونو غوښتونکی دی، اداري او روايتونه خپل ځان په دې حالاتو کې اچوي؛ مگر، يو داسې مرحله راشي، چې د هغوی پاتې کيدل نور پای ته رسېږي، فيوداليزم د اتلسمې ميلادي پېړۍ پورې پاتې شو؛ خو، کله چې صنعتي او تکنالوژيکي کشفیات وشول او تغيرات په کې راغلل، په فيوداليزم کې هم درزونه رامنځته شول.

په اروپا کې فيوداليزم په دريو طريقو سره زوال وموند، يو د لاندې طبقې څخه پورته خواته ټولنيز تغيرات او د هغې په پايله کې اصلاحات رامنځته کيدل، دويم د انقلابي اقداماتو په ذريعه او دريم ډول د حاکمي طبقې لخوا د پورته خوانه اصلاحات رامنځته کيدل، چې په پايله کې نظام بدلېږي.

د ټولني د تبديلی دوه مهمې ذريعات وې، يو د اصلاحاتو په واسطه د ټولني نظام کې تغيرات راځي، که پخوانی نظام د اصلاحاتو سره مخالفت کوي؛ نو د تشدد او انقلاب په ذريعه يې پای ته رسوي، د اصلاحاتو په ذريعه پرمختگ په ارتقايي ډول وي؛ مگر انقلاب په چټکۍ سره تغيرات منځته راوړي او پخوانی نظام د بيخه وباسي.

د بحث وړ خبره داده، چې ايا د انقلاب په ذريعه انقلاب بڼه دی؟ ايا د اصلاحاتو په ذريعه ټولنه کې تغيرات راتلای شي او د خپل تير سره خو اړيکې په چټک ډول نه شلوي؟، انقلاب په ډير چټک ډول د اوس او تير وخت سره اړيکې شلوي، د انقلاب نه وروسته که په فوري ډول حکومت جوړ نه شي؛ نو په ټولنه کې گډوډۍ رامنځته کېږي، کله چې، د اصلاحاتو ټولې لارې په بندي شي، په دې وخت کې انقلاب وروستی لار ده.

د اروپايي فيوداليزم زوال مور، په انگلستان، فرانسې او جرمني کې تر مطالعي لاندې نيسو؛ ځکه، په دې دريو اړو هيوادو کې، د زوال لارې او حالات بدل وه.

انگلستان

په انگلستان فيوداليزم ډيرې ژورې رينډې درلودې، د فيودالانو او پاچاهان ترمنځ به تل شخړې موجودې وې، پاچا به کوبنښ کاوه، چې دفيودالانو واک کم کړي او خپل مطلق العنان واک رامنځته کړي؛ خو، فيودالانو کوبنښ کاوه، چې خپله ازادي(خودمختاري) وساتي، ۱۲۱۵ ز کال کې د انگلستان

فېوډاليزم (جاگيرداري)

پاچا جان او فېوډالانو تر منځ د مگنا کارته¹ قانون لاسليک شو، په دې کې د پاچا او فېوډالانو اختيارات مالوم شوي وه؛ مگر کله، چې دستورت د کورنۍ لومړي چارلس او پارلمان تر منځ کورنۍ جگړه (۱۶۴۲-۱۶۴۹ز) وشوه، دې جگړې د پاچا اختيارات او قوت کمزوری کړ او فېوډالانو په پارلمان کې زيات حاکميت تر لاسه کړ، ددې وروسته دا سوال ډېر مهم شو، چې د حکومت کولو واک د چا سره دی، پاچا که پارلمان سره؟.

د ۱۶۸۸ ز کال انقلاب او د ۱۶۸۹ ز کال د حقوقو لائحي د پاچا واکونه نور هم راکم کړل، په داسې حال کې، چې په دې سره د فېوډالانو حيثيت قوي شو؛ مگر، نورې طبقې په دې پوه شوي، چې کولای شي، د طاقت له خپل حقوق تر لاسه کړي.

په اوولسمه پېړۍ کې په انگلستان کې دوه مهم تغيرات منځته راغلل، يو زراعتي انقلاب وه، چې په دې سره فېوډالان نور هم قوي شول، دولت او سياسي واک يې تر لاسه کړ، دويم، ددې په پای کې صنعتي انقلاب رامنځته شو.

د انگلستان د فېوډالي نظام يو خاصيت دا وه، چې ځمکه په بشپړ ډول نه استعمالېده، د يو فېوډال سره به ځمکه په يو ځای کې نه، بلکه په مختلفو ځايونو کې به وه؛ ځکه، نو په دې ځمکو کې به کرونده ډېره کمه کيده، بل مشکل دا وه، چې د يو ځای څخه بل ځای ته په تگ باندې به، د بزگر زيات وخت مصرفيده، ځمکه به يې د ځينو فصلونو د کرلو څخه پرته پرېښوده، څرنگه، چې فېوډالانو په خپله ټوله ځمکه باندې کرونده نه کوله؛ نو، ځکه به يې اجاره دار ته ورکوله، چې د هغوی څخه کوچني يومين² منځته راغلل، څرنگه چې دغه طبقه ځمکوال نه وه؛ نو، ځکه يې په ځمکو کې کرل کول او په خپل امدن کې زياتوالی راووست، په انگلستان کې دغه طبقه د يوې مهمې او ازادې طبقې په شکل منځته راغله.

په اوولسمه پېړۍ کې داسې څيړنې پيل شوې، چې څنگه کولای شو، چې په زراعت کې پرمختگ رامنځته شي؟ په ۱۶۴۵ ز کال کې روبرټ ويسټرن داسې پايله لاسته راوړه، که داسې شيان ورکړل شي، چې ريښې ولري، لکه شلغم او نور؛ نو په دې سره د ځمکې زرخيزي پای ته نه رسيزي، يوه بله طريقه هم وړاندې شوې وه.

¹ Magna Carta

² Yeoman (کوچنی زميندار)

زراعتي انقلاب د کرلو پخوانی طریقې بدلې کړې، د ځمکې اهمیت د پخوا په پرتله نور هم زیات شو؛ ځکه د پارلمان د غړي کیدو لپاره د ځمکې د ملکیت درلودل ډېر مهم وه، د قضایې قوې د غړي کیدو لپاره هم د سل پونډو درلودل هم مهم وه، د چا سره چې دولت وه؛ نو هغوی د سیاسي او ټولنیز قوت د لاسته راوړلو لپاره د ځمکو اخیستل پیل کړل، د ختیځ هند کمپنی مشر هم ځمکه واخیسته، تر څو ددې لارې سیاست ته ولاړ شي، د کوچنیو ځمکوالو نه به ځمکه اخیسته، په دې کار سره به د هغوی په زړونو کې غم او غصه پیدا کیده، اوس د سرفانو (بزرگانو) لپاره په کلیو کې بیکاره ځایونه نه وه پاتې، د بزرگانو زیاتره به روزگار شول.

ددې تغیراتو په پایله کې د فیوډالانو سره دولت زیات شو؛ نو هغوی په کلیو کې بنکلي ځایونه جوړ کړل، د دولت په زیاتیدو سره د هغوی د بنکلا حس هم راوینښ شو، هغوی اوس میزونه او چوکۍ د فرانسې نه د ځان لپاره راغونښتې، د ایټالوي، فرانسوي او لاتیني لیکوالو کتابونه یې په خپلو خصوصي کتابتونونو کې ځای په ځای کول، خپلې حویلی یې بنايسته کولې، هغوی د فن، علم او ادب مشران وگرځیدل، د خپلو کلیو څخه لاړل او ښارونو کې میشت شول؛ بلکه ددې نه هم زیات، هغوی د اروپا د سیاحت او گرځیدلو شوق او حرص پیدا کړ. ۱۷۸۵ ز کال کې څلویښت زره انګلیسان په اروپا کې وگرځیدل، په خپلو کلیوالو کورنو کې یې دعوتونه پیل کړل، په دې کورنو کې د ښارونو خلک ننوتل، دې کار د کلي او ښار کلتور سره نږدې کړ، د علم او ادب سره د هغوی د مینې مالومات د هغوی د هغه تقریرو او لیکنو څخه کیږي، چې هغوی به په کې د هومر، ورجل، هوریس او ملټن اشعار استعمالول، لیکل او لوستل به یې، د هغوی له وجې وه، چې شکسپیر د نړۍ ستر شاعر شو.

ددې کلتوري کارونو تر څنګ، ښکار کول، منډه وهل او قمار وهل هم شامل وه، یو بزګر ته په ښکار کولو باندې بندیز وه، ددې لپاره په ښکار کولو باندې قوانین جوړ شول، ددې قوانینو د ماتیدو په صورت کې به د هیواد نه د شړولو او نورې ډول، ډول سزاګانې ورکول کیدې.

په لومړیو د فیوډالانو سره د علم او تعلیم دومره خیال نه وه، که د هغوی اولادونو به درس ویلې؛ نو د نورو خلکو د اولادنو سره یو ځای به یې ویلې؛ مګر، اوس د هغوی اولادونه د ښوونځي د تګ پر ځای په کور کې زده کړه کوله او نوی رواج رامنځته شو، په وروسته کې د هغوی لپاره جلا ښوونځي او پوهنتونونه رامنځته شول، پارلمان ته د تګ څخه مخکې به یې دوه کاله کالج لوسته.

فېوډاليزم (جاگيرداري)

د قانون مطابق د جائداد حق د مشر خوي سره وه؛ نو، ځکه د کوچنيو ماشومانو لپاره فوځي خدمت، سياست او د ديپلوماسۍ په ځايونو کې د کار کولو اجازه وه، د هغوی څخه ځينو، صنعت او فنونو ته هم لاس ور اوږدوه.

د دولت زياتوالي د هغوی په ژوند باندې هم اغيزه درلوده، ملگرو ته قيمتي تحفي ورکول او انجونو ته قيمتي جهيز ورکول رواج شول، د دوی ددې کار په وجه د سوداگرو سره په اقتصادي لحاظ زياته مرسته وشوه، دوی به د فيوډالانو اړتياوې پوره کولې، په همدې دولت لاسته راوړلو سره پای دوی فيوډالانو ته ماتې ورکړه.

زراعتي انقلاب په بزگرانو باندې منفي اغيزې درلودې، په پخواني نظام کې بې روزگاري نه وه، ټولې کورنۍ به په کرونده کې کار کاوه؛ خو، اوس په نوي نظام کې ماشين د ډيرو کارونو ځای ونيوه، ددې په وجه په بزگرانو کې زيات خلک بې کاره شول، دوی د دندې د پيدا کولو لپاره ښارونو ته مخه کړه، هلته د صنعت د پراختيا په وجه نوې، نوې فابريکې جوړې شوې وې، څرنگه چې صنعت کار ته په کم مزد باندې د مزدور اړتيا وه؛ ځکه، نو هغوی وزگارو بزگرانو ته په ښارونو کې ښه راغلاست ووايه، په کليو د خلکو په کميدو سره کلي ښار شول او د ښارونو عروج پيل شو.

په صنعتي پرمختگ کې يوازې بورژوا طبقي ونډه نه درلوده، بلکه لويو ځمکوالو هم ددې څخه گټه واخيسته، ځکه، د هغو ځمکوالو په ځمکو کې، چې کانونه وه، هغوی د قولي په وجه ډېره گټه وکړه، ليکن، د ټوکرو (نساجي) په صنعت کې متوسطې طبقي زياته ونډه درلوده، دې دواړو طبقو د خپلو گټو د ساتلو لپاره د سياسي واک د نيولو زيات کوشش کاوه، ددې په پايله کې د پارلماني اصلاحات تحريکونه رامنځته شول، پيل په ۱۸۳۲ ز کال کې وشو، ددې کال د اصلاحاتو په پايله د ځمکي او دولت حيثيت مساوي شو.

دې تغيراتو په انگلستان کې فيوډالي نظام ته د پای ټکی کيښود، دې حالاتو فيوډالانو دا احساس ورکړ، چې د خپلې بقا لپاره بايد بورژوا طبقي ته ځينې امتيازات ورکړي، په دې سره، ورو، ورو هغوی د خپل نظام د امتيازاتو څخه لاس په سر شول او خپل ځان يې د حالاتو سره په يو قالب کې ځای په ځای کړ، په دې ډول په انگلستان کې د انقلاب مخه ونيول شوه، خپله بورژوا طبقي هم انقلاب نه غوښت او د اصلاحاتو په ذريعه يې د تغير راوستو ته ترجيح ورکړه.

فرانسه

په فرانسه کې د انگلستان برعکس د فېوډاليزم پای د اصلاحاتو په ذریعه ونشو، بلکه، د انقلاب په واسطه يې فېوډاليزم له منځه یووړ، ددې یوه وجه د دواړو هیوادونو د فېوډالي نظامونو په خصوصیاتو کې وه، په انگلستان کې فېوډالانو په سیاست او حکومت کې برخه اخیسته، لیکن په فرانسه کې حکومت کول د ریاست خلکو ته پریښودل شوي وه، ددې نه بغير دوی په بورژوا طبقه کې واده نه کاوه او نه به يې خپل کوچني ماشومان سوداگری ته پریښوده، د انگلستان فېوډالان په کلیو کې اوسیدل او د خپل ځمکو د حالاتو څخه به خبریدل، په فرانسه کې فېوډالان په بناړونو کې اوسیدل؛ ځکه، نو د ځمکو په اړه به کم خبریدل، په دې وجه د انگلستان د فېوډالانو فکر او پوه د فرانسې د لویو ځمکوالو په اندازه زیاته پراخه وه، هغوی د پارلمان د کارونو نه خبریدل او پوره ونډه به يې په کې اخیسته او د سیاست له لارې به يې خپل گټي ساتلي، دوی زراعتي انقلاب کې هم زیاته ونډه درلوده، انگلیسي فېوډالانو به کرونده ساتله او د بزگرانو سره به يې اړیکې هم ساتلي.

فرانسوي فېوډالان په خپل طبقاتي غرور کې ډوب وه، هغوی نورو طبقو سره کومه اړیکه نه ساتله؛ ځکه، نو هغوی ته ددې مالومات نه کیده، چې خلک څه فکر لري او د هغوی غوښتنې څه دي؟.

په فرانسه کې فېوډالان په دوه طبقو باندي ویشل شوي وه، یو د تورې خاوندې وه، دوی د لومړنیو جرمني فاتحینو پورې ځان تړه، هغوی د خپل زور په واسطه ځمکې نیولې وې، دویمه طبقه هغه وه، چې دغه امتیاز يې د خپلو دندو په ذریعه تر لاسه کړی وه؛ ځکه، نو د هغوی درجه د تورې د خاوندانو څخه کمه وه.

په فرانسه کې لوی ځمکوال په دربار کې اوسیدل، دا د څلورم لویي د پالیسی په وجه وشول؛ ځکه، قوي فېوډالانو هر وخت د پاچا اختیارات او واک ته تاوان رسولای شو او لکه، چې به موقع په لاس ورغله؛ نو د پاچا په ضد به يې بغاوت هم کاوه؛ ځکه، نو د سازش او د هغوی د قوت د ماتولو لپاره يې هغوی د وارسا مانی ته راوغوښتل او دربار کې په اوسیدلو باندي يې مجبور کړل، ددې نه يې دوه گټې وکړې، یو خو دوی د پاچا د نظر لاندې شول، دویم د هغوی مصارف دومره زیات شول، چې امدن يې نه شو کولای، چې پوره يې کړي، په دې وجه د هغوی مالي حالت د تل لپاره ډیر خراب شو او قرضونو کې ډوب شول.

په دربار کې د اوسيدو په وجه د هغوی ازادې او خودمختارې پای ته ورسیده او د دربار ماحول په هغوی کې خوشالي او چاپلوسي پيدا كړه، د خپلو ځمکو نه ليرې شول او په دې ډول د هغوی اړيکې د ځمکې د او بزگر سره وشلیدې، هغوی د کلیو پر ځای په ښار کې د عیاشی په ژوند باندې اخته شول.

همدغه وجه وه، چې هغوی د خپل جائداد په اړه هيڅ مالومات نه درلودل، دا د فيوډالانو لپاره د بي عزتی خبره وه، چې څوک دې د هغوی سره د زراعت، کرلو يا فصلونو په اړه خبرې وکړي؛ ځکه، دا طبقه په ثقافتي ماحول کې اوسیده، دا د هغوی کار نه وه، بلکه د هغوی د ملازمانو دنده وه، يو ځل لويي موسيو دلو ته وويل، چې ډير زيات قرضدار يي؛ نو هغه ورته وويل، چې زه به د خپلو کارکونکو نه په دې اړه پوښتنه وکړم.

د زياتو مصارفو په وجه ټول فيوډالان په قرضونو کې ډوب وه، په ژوند کې شان و شوکت ښودل او زيات مصارف کول د د امرينو عادت گرځيدلی وه، ډيوک لazon په شپږويشت کلنی کې يو لک فرانکه پيسې مصرف کړې او شل لکه فرانکه قرضدار شو، يو بل امير پرنس کونتي وه، د هغه شپږ لکه امدن وه، مگر تل به قرضدار وه، د ډيوک شواي د څوارلس ميليونو جائداد وه؛ خو دی هم لس ميليونه قرضدار وه، ډيوک اورلين په څلور اويا ميليونو قرض کې راگير شوی وه.

په دې وخت هر هغه فيوډال به، چې قرضدار وه؛ نو فخر به يې پرې کاوه؛ ځکه د قرض پيسو به د هغه د مصارفو اندازه مالوموله او څوک به، چې څومره قرضدار وه، ددې مطلب دا وه، چې دی زياتي پيسې مصرفوي، دا به د يو امير لپاره ډيره د وياړ خبره وه.

کله، چې لويو، لويو اميرانو په ځمکو کې دلچسپي نه درلوده؛ نو دې پايله شوه، چې دوی په خپلو لويو ځمکو کې کرونده نه کوله، هغه کوچني ځمکوال به چې په کلیو کې اوسيدل؛ نو هغوی به هم کوبښ کاوه، چې هغوی هم دربار ته لاره پيدا کړي؛ ځکه، نو هغوی په خپلو ځمکو کې په کروندې باندې کمه توجه کوله، پايله دا شوه، چې دغه اميرين به کله، کله ديوالي کيدل او د پاچا نه به يې غوښتنه کوله، چې د هغوی سره مرسته وکړي، د هغوی مرسته به د ملي خزاني(بانک) نه کیده؛ ځکه، نو هغه پيسې، چې بايد په حکومت کولو او عوامو باندې بايد مصرف شوي وای، د امرينو جيبونو ته تلې.

په وارسا مانی کې ددې امرينو ژوند په عیاشی کې تيریده، د ورځې دعوتونه، محفلونه، لوبې، تفریح او د دربار معاملې د هغوی د ژوند معمول گرځيدلی وه، څرنگه چې وارسا شاهي ښار وه؛ ځکه، نو دا د نور هیواد سره په اړیکه کې نه وه، داسې جزیره گرځيدلې وه، لکه بند ماحول کې چې ژوند کوي او

فېوداليزم (جاگيرداري)

دغه (فيودالانو) په بيله نړۍ کې ژوند کاوه، هغوی ته دا احساس نه کیده، چې هیواد د کومو حالاتو نه تیريږي او خلک د کومو ستونزو سره مخ دي، دې حالاتو ته په کتو سره یو لوی فيودال په ۱۷۵۲ ز کال کې داسې لیکلي وه:

د لویو امرینو نسل دې ختم شي، دا هغه خلک دي، چې جائداد، دندې، واکونه او شان وشوکت د کومې خواری نه بغير لاسته ورغلي دي، دوی پرته د کوم زحمت او کوبښن څخه لوی خلک شوي دي، دا خلک نا امله دي، زما ددې خلکو په اړه دا نظر دی، چې د سپیو دې د هغو وخت پورې ساتنه وشي، چې تر څو پورې په کې بدل نه وي راپیدا شوي، ددې وروسته دې د هغوی نسل ختم شي.

د امرینو ددې عیاش ژوند په مقابل کې د بزگرانو او کرونده گرو ژوند ډیر وروسته پاتې وه، دوی د عبرت نمونه گرځیدلي وه، کرونده گر د مزدور په شان ژوند کاوه، چې فيودالانو ته محتاج وه، بزگرانو ته اوس خالي میدانونه او ځایونه نه وه، ځنگلونه یې بند کړي وه؛ ځکه، د بنکار حق یوازې د فيودالانو سره وه.

فيودالان د ټیکسونو نه معاف وه؛ ځکه، هغوی ټیکس ورکول د ځان بې عزتي گڼله او ټول ټیکس به بزگرانو ورکوه، ددې ټیکسونو په ورکولو سره د بزگر سره یوازې شل فیصده امدن پاتې کیده، د بیگار په ډول به یې سرکونه او پلونه هم جوړول.

د قیمتې په وجه به ټیکس زیاتیده، پخواني ټیکسونه، کوم به چې لیرې کړای شوي وه، هغه به یې بیرته لگول، په دې حالاتو سره به په خلکو کې د فيودال نظام پر ضد جذبې راپاریدې، ددې خبرې پته په هغه وخت کې د یو چاپ شوي کتاب نه ښه مالومیدای شي، د هغه کتاب لیکوال، بومیسری وه او د کتاب نوم (د فيودالي حقوقو خرابوالی) وه، په دې کتاب کې د هغوی ناانصافیو په اړه لیکل شوي وه، چې په هغه نظام کې موجودې وې؛ ځکه، نو فيودالانو د کتاب سره زیات مخالفت وکړ.

د ۱۷۸۹ ز کال د فرانسې د انقلاب مرکز د پاریس ښار وه، په ۱۴ جولایي خلکو مظاهره وکړه او د باستیل کلا(زندان) یې ړنک کړ او په ښار باندې یې خپله ولکه ټینګه کړه، ددې خبرونو په خبریدو سره په کلیو کې بزگرانو د فيودالانو پر ضد وسله وال پاڅون وکړ، هغوی د اوسیدو په هغو ځایونو باندې حملې وکړې، چې شاتو به یې ورته ویل او ټول هغه کاغذونه یې وسوزول، چې د هغوی (بزگرانو) پر ضد وه او هغه کاغذونه یې هم وسوزول، چې په دوی باندې پرې قرضونه لیکل شوي وه، په وخت ځینې فيودالان ووژل شول، ددې پاڅون په پایله کې، د کلیو څخه د فيودالیزم د له منځه وړولو کار پیل شو، په

فيوداليزم (جاگيرداري)

دې وخت ملي اسمبلی غونډه وکړه، د اگست په څلورمه ۱۷۸۹ ز کال کې ملي اسمبلی د فيوداليزم پای اعلان کړ، ټول فيودالي ټيکسونه، قرضونه، بېگار او د شخصي خدمت حقونه يې ختم کړل، د ملي اسمبلی دغه اقدامات قانوني وه، په داسې حال کې، چې بزگرانو په خپله په عملي ډول دغه ناانصافيو ته د پای ټکی ايښی وه.

په هر صورت، ددې عمل په پايله کې، په فرانسه کې سترې، سترې ځمکوالی پای ته ورسيدې، د امرينو او د کلیسا ځمکې يې ضبط کړې او ويې پلورلې او صنعت کارانو او بزگرانو واخيستلې، په دې ډول په فرانسه کې فيوداليزم پای ته ورسيد، ځمکه په کوچنيو، کوچنيو برخو باندې وویشل شوې او بيا د قوت د لاسته راوړلو ذريعه ونه گرځيدله.

کله، چې ناپيليون بوناپارت واک ته ورسيد، تر دغه وخت پورې د ځمکې زياته برخه د حکومت سره وه، اپيليون د پاچا کيدو نه وروسته ځمکې، په خپلو پلويانو باندې وویشلې او د امرينو يوه بله طبقه يې رامنځته کړه، دا امرين د منځنۍ طبقې پورې تړلي وه؛ مگر، هغوی هم پخوانی روايت وساته، خپلې ځمکې يې په ټيکه باندې ورکړې او خپله دربار ته ولاړل، بزگرانو ته دا سهولت شو، چې هغوی به د پخوا په شان فيودالانو ته ټيکس نه ورکاوه.

کله، چې په فرانسه کې په ۱۸۱۵ ز کال کې، يو ځل بيا پاچاهي پيل شوه؛ نو، په دغه وخت کې، زياتره ځمکې خپلو پخوانيو مالکانو ته وسپارل شوي؛ خو، د حکومت لپاره ستونزمنه وه، چې ټولې ځمکې بيرته وسپاري؛ ځکه، هغه خلک چې د انقلاب او ناپيليون په وخت کې د ځمکو مالکان شوي وه، د هغوی څخه ځمکو بيرته اخيستل ډير مشکل کار وه، ويل کيږي، چې د ۱۸۲۰ ز کال پورې نيمايي امرينو خپلې ځمکې وسپارل شوي او په دې سره پاچاهيت په فرانسه کې خپله پخوانی نظريه خپله کړه؛ مگر، په دې کار کولو سره، هم فيودالانو خپل قوت د لاسه ورکړی وه؛ ځکه، نو هغوی د ځمکو پر ځای د حکومتي دندو د لاسته راوړلو لپاره زياتې هلې ځلې کولې، ځينې امرينو د حالاتو د بدلیدو سره، خپل دولت په صنعت کې ولگوه او په دې سره، هغوی د بورژوا طبقه نوره هم پياوړې کړه.

د فرانسې فيودالي نظام د انقلاب نه وروسته بيا سر را اوچت نه کړ او د صنعتي پرمختگ او سياسي تغيراتو سره له منځه ولاړ.

جرمني (پروسيا)

د انگلستان او فرانسې برعکس د فيوداليزم دريم ډول د جرمني دی، دا رياست (ولايت) د جرمني د اتحاد نه مخکې د جرمني د ټولو ولاياتونو مهم ولايت وه، کله، چې ناپېليون جرمنيانو ته شکست ورکړ او هغوی يې په سياسي ډول د ذلت سره مخ کړل؛ نو، په هغوی کې يو ډول ملي (قومي) شعور ډير په شدت سره پيدا شو، دا احساس پيدا شو، چې جرمني ولې ماته وخوړه؟ او بايد د ماتې نه درس واخيستل شي؟ کله، چې هغوی حالات وليدل؛ نو، دې نتيجې ته ورسيدل، چې د ماتې وجه بې اتفاقي، د رياستونو تر منځ د هم اهنګې نه شتون او د فيودالي نظام موجوديت وه، په دې وخت کې د جرمني نظام ډير پياوړی وه، د توليد په ذريعو باندې د فيودالانو واک وه، فوځ او نورو لوړې دولتي دندې په واک درلودې، کله، چې په ۱۸۰۶ ز کال کې د فوځ کتنه وشوه؛ نو، مالومه شوه، چې ۱۴۲ جنرالان د ۶۰ کلونو، ۱۳ د ۷۰ کلونو او ۴ د ۸۰ کلونو د عمر لرونکي وه.

فيودالي کورنيو ته امتيازات په ميراث کې ورکول شوي وه؛ ځکه، نو هغوی په ژوند کې د څه کولو لپاره هلې ځلې نه کولې او هر څه ورته خپله په لاس ورتلل، يو شخص ويل، چې د امرينو نه بغير نور خلک د هيڅ ډول بنديګنو لرونکي نه دي، مګر، ددې حالت پر ضد د خلکو جذبات راپاريدلي وه، په ۱۷۷۴ ز کال کې يو اخبار داسې وليکل، په يو متمدن قوم کې بايد د ښاري اوسيدونکي حيثيت د هغه د شخصي صفاتو نه وټاکل شي، نه په ميراثي ډول، په ټولنه کې د هر ډول شخصيت د لاسته راوړلو لپاره بايد خوارې وکړل شي، داسې نه چې د خوارۍ او زحمت نه پرته يې لاسته راوړي.

په جرمني کې هم، لکه د نورو اروپايي هيوادو په شان، فيودالان د امتيازاتو څخه برخمن وه، په قضاء کې د هغوی پر ضد مقدمه نه شوه کيدای، ددې لپاره د هغوی خپلې عدالت خونې وې، د حکومت او کليسا ټولې ښې دندې د فيودالانو سره وې، په دې سره نه يوازې هغوی د خپلو ګټو لپاره کار اخيستې، بلکه د پاچا په پريکړو باندې يې هم اثر درلوده.

په اتلسمه پيړۍ فيوداليزم ورو، ورو د کمزورۍ په طرف روان وه، د اصلاحاتو په وجه په زراعت کې ښه والی رامنځته شو، په دې سره زميندار او بزګر دواړو ګټه وکړه، جرمني کې د زراعتي اصلاحاتو پايله کې داسې شول، چې بزګرانو ته اوس معاش (تنخوا) د نغدو پيسو په ډول ورکول کيده، دې کار بزګر ازاد کړ؛ ځکه، هغوی په دې سره کولای شول، چې هر چيرې وغواړي په نغده تنخوا باندې کار وکړي.

کله، چې په ښار کې صنعت کاره طبقه رامنځته شوه او دولت ورسره پیدا شو؛ نو، د خپل ټولنيز حيثيت د لوړولو په خاطر يې ځمکې اخيستل پيل کړل، د ديوالي کيدو په وخت کې به حکومت د فيودالانو سره مرسته هم کوله او د قانون په وړاندې به يې ملاتړ هم کاوه؛ خو، ددې سره، سره د مالي حالت د خرابوالي له امله مجبوريدل، چې خپلې ځمکې وپلوري.

د ۱۸۰۰ ز کال نه وروسته د فيودالانو ځينې امتيازات لکه د تورې ساتل، ځانگړی لباس اغوستل او په تياتر کې د هغوی لپاره د ځانگړو ځايونو پرېښودل پای ته ورسيدل، ۱۸۰۸ ز کال کې د فوځ اغيز کم شو، اوس هلته په دندو مقرریدل په لياقت او استعداد باندې وټاکل شول، همدغه طريقه په بيوروکراسی او ديپلوماسی کې هم استعمال و.

په پروسیا کې د حکومتي، ټولنيز او اقتصادي نظامونو د تغير پيل خپله حاکمو طبقو وکړ، ددې تغيرات دوه وجې وې: لومړی، د فرانسې نه د ماتې خورولو، وروسته د پخواني نظام خامی مالومي شوي، دويم د انگلستان د صنعتي پرمختگ سره د مقابلي احساس؛ ځکه، نو حاکمي طبقې فکر وکړ، چې پخوانی نظام بايد د اصلاحاتو له لارې تغير کړل شي، د نوي نظام لپاره ضروري وه، چې عام خلک په کې شريک شي، طبقاتي توپير پای ته ورسيري، خلک بايد په لياقت او ذکي توب باندې مخکې ولاړ شي او پوره اقتصادي ازادي بايد رامنځته شي، ددې خبرې اعلان په ۱۸۱۰ ز کال کې شو، چې اوس به د حکومت ټول خلک ازاد وي، د بزگرانو قرضونه، ميراثي غلامي او په ځمکو باندې د ملکيت حق يې ليري کړ.

د ځمکې د ازادانه اخيستلو او پلورلو په وجه مالداره سوداگرو ځمکې اخيستل پيل کړل، کله، چې بزگر ازاد شول؛ نو، فيودالان په خطر کې شول، قانوني ساتنه، چې ورکول شوې وه، هغه يې ليري شوه، په دې سره د هغوی ټولنيز او اقتصادي قوت ته ضرر ورسیده، حالاتو هغوی مجبور کړل، چې خپلې ځمکې وپلوري، په دې اصلاحاتو باندې زياتره فيودالانو نيوکې هم وکړې او يو پاچا هغوی مخاطب کړل، داسې يې وويل: که، چيرې رائل هايي نس ما او زما اولاد د جانداد او کورنيو حقوقو څخه محروم کړي؛ نو تاسو بيا د کوم قانون په اساس د حقوقو خاوندان ياست، ليکن پروسیا او جرمني کې فيوداليزم پای ته رسيدلی وه او دا د هغوی د قوم په گټه وه، چې بايد پای ته ورسيري، تر څو د نورې اروپا سره مقابله وکړي.

فيوداليزم (جاگيرداري)

په نورو اروپايي هيوادونو کې هم د فيوداليزم رينډي کمزوري کيدې، کله، چې ناپيليون بوناپارت په بلجيم او راتن ليند کې د کليسا ځمکې په ولکه کې رواستي؛ نو، هغه هلته فيودالي تیکسونه او قرضونه ختم کړل، په پوليند او روسيه کې د ۱۸۱۵ ز کال پورې فيوداليزم پاتې وه، ددې وروسته هلته هم بزگران ازاد شول؛ خو، د ځمکې د ملکيت حقوق يې ورنکړل، په پوليند او روسيه کې فيودالانو داسې صلاحيت نه درلوده، لکه څنگه چې په انگلستان او پروسيا(جرمني) کې درلوده، هلته د اصلاحاتو په پايله کې بزگر غريب پاتې شول، دا توپير د ختيځې او لويديځې اروپا په پرمختگ کې بنه ليدل کيږي؛ خو، د اتلسمې ز پيړۍ د پای پورې فيوداليزم په اروپای کې خپل اغيز له لاسه ورکاوه.

حوالي:

۱- G.M Trevelyan: English Social History, Longman, London 1962

۲- Solvemini: The French Revolution, London, 1958

۳- The age of Napoleon, New York, 1967

۴- Rousseau and Revolution ويل دورانې

۵- Europe Since Napoleon, Penguin, 1966

۶- J.J Sheen: German History, 177-1866, Oxford Elarendon 1989

۷- ديود تاملسن

مسلمان حاکمان او د حکموالی نظام

هند ته مسلمانو فاتحینو د خان سره د منځني ختیځ د حکموالی نظام راوړ، دلته اړینه ده، چې پوه شو، په عربو او نورو مسلمانو حاکمانو کې دغه نظام په کوم ډول موجود وه.

کله، چې عربو عراق ونيوه؛ نو، د حکمې د ملکیت د حقوقو په اړه ورسره فکر پیداشو، کله، چې د دویم خلیفه حضرت عمر (رض) نه په دې باره کې پوښتنه وشوه؛ نو، هغه د ملکیت ورکولو نه انکار وکړ، ویل یې، چې په دې کار سره به ځینې کورنیو ته گټه ورسیري او د راتلونکو نسلونو حقوق به غصب شي، دویم خلیفه داسې تصمیم ونيوه، چې د حکمې د ورکولو پر ځای دې، د حکمې امدن د خلکو د فلاح او بهبود لپاره استعمال شي.

خو، اقطاع¹، چې کرل پرې نه کیدل، هغه یې مختلفو خلکو ته ورکړې، چې د کرلو لپاره یې جوړه کړي، ددغو حکمو څخه ټیکس نه اخیستل کیده، کله، چې دغه حکمې د کرلو وړ وگرځیدې؛ نو، بیا شخصي شوي او په میراثي ډول په کورنیو کې پاتې شوي.

دغه اقطاع دوه قسمه وي، مملوکه اقطاع او ازاده اقطاع، ماوردي په خپل کتاب الاحکام السلطانيه، کې په دې اړه خبرې کړي دي، د هغه مطابق مملوکه اقطاع کې درې ډوله حکمې شاملې وي، غیر اباد شوي حکمې، ابادې حکمې او هغه حکمې، چې هلته کانونه راویستل کیدل، غیر ابادو حکمو باندې د حاکمانو حق وه، چې هر چاته یې د ابادولو لپاره ورکولې، په دې اړه د فقهاوو اختلاف دی، چې د ابادولو نه وروسته به دغه حکمه د هغه شخص سره تر څو پورې وي؛ خو، په عام ډول زیاتره وخت، به دغه حکمې د هماغه شخص سره پاتې کیدې.

ازاده اقطاع د کرلو وړ حکمې وي، دغه حکمې به د ټیکس د ورکولو نه وروسته مالک ته ورکول کیدې، مالک به د بزگرانو نه خراج او د حکمې ټیکس اخیسته او خپله به یې عشر ورکاوه.

د فوځي خدمت په بدل کې د حکمو وړکولو کار د ال بویه (۹۴۵-۱۰۵۵) په حکومت کې پیل شوي، فوځي افسرانو ته به یې د تنخوا په بدل کې حکمه ورکوله، په سلجوقي دور کې د نظام المک طوسي (۱۰۹۵م) نه وروسته دغه کار رامنځته شو او فوځي افسرانو ته د فوځي خدمت په بدل کې حکمه ورکول پیل شول، دا کار یې ځکه کاوه، چې هغوی به په دې سره د حکمې ډیر خدمت کاوه، په سلجوقي

¹ د حکمې یوه برخه، چې د فوځي خدمت په بدل کې ورکول کیري.

فيوداليزم (جاگيرداري)

دور کې ميراثي توب پای ته ورسیده، اقطاع لرونکی شخص به د حاکم لخوا ټاکل کیده او رد و بدل کول به يې، په مرکزي حکومت کې د اقطاع لرونکي ټول اسناد ساتل کيدل، چې د چا سره څومره ځمکه ده، څومره ټيکس لاسته راځي او څومره په فوځ باندې مصرفوي، په همدې شرائطو به د هغه سره دنده ټاکل کیده، د اقطاع په نظام کې ځمکه د هغه شخص نه وه، بلکه، د حکومت لخوا به ورکول کیده، دا به د هغه وړتيا ته کتل کیده او بيا به يې ځمکه ورکوله، که کار به يې ښه کاوه؛ نو، نو ځمکه به يې زياتوله؛ خو، که غلطي به يې وکړه، ځمکه به يې ترې اخيستله، د حاکم د خوشالولو نه وروسته به يې بيا ورکوله، اقطاع لرونکي شخص ددې صلاحيت نه درلوده، چې ځمکه وپلوري يا يې بل چاته ورکړي او وصيت يې هم نه منل کیده، د اقطاع لرونکي شخص په بزرگانو باندې کوم سياسي، عدالتي يا خصوصي واک نه درلوده، په ټولنه کې د اقطاع لرونکي شخص مرتبه د ځمکې په اساس نه وه، بلکه، د هغه د شخصيت (حيثيت) تعين به د هغه په منصب، فوځي رتبې او د حاکم سره په اړيکو باندې کیده.

اروپايي فيوداليزم داسې نظام وه، چې په هغه ټولنيزه رتبه او درجه د سياسي واک، د ژوند طرز او اقتصاد په اساس ټاکل کیده او تر ټولو مهم په کې د هغه شخص د ځمکې توليد وه.

کله، چې سلجوقي حاکمان کمزوري شول، اقطاع لرونکو خلکو ترې گټه واخيسته او په ځمکو باندې يې قبضه وکړه او ميراثي شکل يې ورکړ، د سياسي نظام په خرابۍ سره هغوی د بزرگانو په ځمکو باندې قبضه کول پيل کړه او خپله يې وگڼله، په دې سره هغوی د اروپايي فيوداليزم سره لږ څه نږدې شول.

د سلطنت د وخت فيوداليزم

هند ته غوري فاتحينو د خپل ځان سره فيودالي نظام راوړ، په دې نظام کې ځمکه په درې ډولونو باندې ويشل شوې وه، لومړی خالصه ځمکه، چې د حاکم د مصرف لپاره ځانگړې شوې وه، دويم، اقطاع چې فوځيانو ته ورکول شوې وې، دوی د امرينو رتبه هم درلوده او اقطاع لرونکي هم وه، دوی د سياسي او ټولنيزو واکونو لرونکي هم وه، چې په دې سره خپل عايد زيات کړي، دريم هغه ځمکې وې، چې د مذهبي او ټولنيزې فلاح او بهبود لپاره ترې گټه اخيستل کیده.

اقطاع لرونکي خلک د حاکمانو د بدلیدو سره بدلیدل، د غوري حاکمیت په وخت کې، چې کومو امرينو ته اقطاع ورکول شوې وې، په هغوی کې ازاد او غلام دواړه شامل وه، څرنگه، چې په دې وخت مرکزي حکومت دومره قوي نه وه؛ نو، په دې سره اقطاع لرونکو خپل اثر زيات کړ، هر وخت امرين

بغاوت ته تيار وه، د امرينو د عروج دور د التمش د سلطنت نه ورسته زيات شو، كله چې د امير (چهل گانه) په نوم د امرينو يو گروپ جوړ شو، دغه گروپ خلك په جانداد، دولت او خطبو كې يو برابر وه، دوى دومره قوي شوي وه، چې د پاچا خيال يې هم نه ساته، دغه خلكو د خپلو گټو د ساتلو لپاره د خپلي خوښې پاچا په تخت باندې كيناوه، كله، چې راضيه سلطانه د هغوى خوښې نه بغير په تخت باندې كيناسته؛ نو، هغوى ټولو په شريكه هغې ته ماتې وركړه، كله چې بلبن (۱۲۶۶-۸۶) په تخت باندې كيناست؛ نو ددې گروپ زور پاى ته ورسيد، څرنگه، چې بلبن هم يو وخت ددې خلكو سره؛ نو، دوى د كمزورى نه ښه خبر وه، بلبن په دې باندې ښه پوهيده، چې دده پاچاهي تر هغه وخت پورې نه قوي كيږي، تر څو ددې امرينو زور له منځه يونسې؛ ځكه، نو ده دغه امرينو يو، يو تقسيم كړل او د ضياءالدين برني مطابق دوى مشر ته يې شراب يا زهر وركړل او بيا يې وواژه.

علاءالدين (۱۲۹۶-۱۳۱۶) په يوه دسيسه كې خپل ماما وواژه او واک يې په خپل لاس كې واخيست، په لومړيو كې ځينو امرينو كوښښ كاوه، چې علاءالدين ووژني او حكومت په خپل لاس كې واخلي، امرينو ځكه دا كار كاوه، چې د هغوى سره زيات دولت جمع شوى وه.

علاءالدين د زميندارو د زور او قوت د پاى ته رسولو لپاره ځينې زراعتي اصلاحات وكړل او داسې حكم يې وكړ، چې د شنو ځمكو څخه دې نيمه برخه واخيستل شي، ددې پايله دا شوه، چې:

د چودهریانو بغاوت كول، په اسونو باندې سپريدل، د وسلو گرځول، ښه لباس اغوستل او د پان خوړل يې بلکل پای ته ورسول، د محصول په وركولو كې په ټولو باندې يو ډول حكم نافذ شو، خلك داسې اطاعت پيل كړل، چې يو سپاهي به شل چودهریان رانيول، په غاړه كې به يې ورسته رسې اچوله او كښول به يې، تر څو محصول ترې واخلي، د يو هندو لپاره هم دا امكان نه وه، چې هغه دې سر اوچت كړي، د هندوانو په كورونو كې نقرې او نور اړتيا وړ شيان، چې د بغاوت او سرکشی باعث به گرځيده، د هغې شيانو نوم او نښان پاتې نه شو.

كله، چې لودي كورنۍ (۱۴۵۱-۱۵۲۶) كلونو كې واک ته ورسیده؛ نو، ځينې اقطاع لرونكي د سياسي گډوډۍ او د مركزي حكومت د كمزورۍ په وجه ازاد او خودمختاره شول او ځينې په دې گډوډۍ كې ورك شول، څرنگه، چې لوديانو د پښتنو سره اړيكي درلودې؛ ځكه، نو هغوى د نورو نسلونو په خلكو باندې باور نه كاوه، بهلول لودي په ځانگړي ډول د پښتنو نه وغوښتل، چې هند ورشي او د هغه سره مرسته وكړي.

په لودي او سوري حکومتونو کې افغان ځمکوال په خپلو ځمکو کې اوسيدل، په دې د هغوی اړیکې د ځایي اوسيدونکو سره ډیرې ژورې شوې وې، هغوی هندي رواجونه خپل کړي وه او د اوسيدو صفات يې هم ځایي خلکو ته ورته شوي وې، ددې په مقابل کې ترکانو او ايرانيانو خپل ځانونه د ځایي خلکو نه لور گڼل، د فارسي ژبې په وجه هم د هغوی او د ځایي خلکو تر منځ دومره اړیکې نه وې، افغانانو ځایي ژبې زده کړې او د هند سره يې اړیکې ډیرې ژورې شوې.

د مغلو د وخت فېوډالېزم

د ځمکوالی اصطلاح په پنځلسمه زېږدي پېړۍ کې په هند استعمال شوه، ددې نه مخکې به يې تيول يا د اقطاع لفظ استعمالو، بابر (۱۵۲۶-۱۵۳۰) کلو کې د پخوانيو سلاطینو روايت جاري وساته او د اقطاع نظام يې هم په خپل ځای باندې پرېښود او د فتحې څخه وروسته يې ځمکې خپلو امرينو ته ورکړې. همایون (۱۵۳۰-۱۵۵۵) کلو، د هغه سره دومره وخت نه وه، چې هغه دې نظام قوي کړي، ددې نظام دویم ځل جوړول اکبر پاچا (۱۵۵۶-۱۶۰۵) کلونو، تر منځ وکړ، په دې وخت کې، ځکه ددې لپاره ورکول کیده، چې فېوډال به د مرکزي حکومت لپاره فوځ برابرې، د اکبر په وخت به فوځي او نورو مننظمينو ته هم د تنخوا (معاش) په مقابل کې ځمکه ورکول کیده.

د هیواد په هره برخه کې به، چې وغوښتل شول؛ نو، ځمکه به يې منصبدارانو ته ورکوله، دا ددې لپاره، چې فېوډال په خپله سیمه کې دزیات اثر خاوند نه شي، د هرو دريو يا څلورو کلونو وروسته به يې تبديلي کیده، کله، به يې سند ایالات ته او کله به يې د بنگال ایالات ته لیره، د فېوډالانو تبديلی منفي او مثبتې اغیزې لرلې، د فېوډال د تبديلی په وجه به په ځمکه کې تغيرات هم راتلل؛ ځکه، د یو فېوډال د تلو او د بل د راتلو به ډیر وخت لگیده، د فېوډالانو په دې تبديلی سره به فېوډالانو ځمکې ته کومه خاصه توجه نه کوله او ځمکه به يې د خپل لاس لاندې اشخاصو ته، چې ټیټ رتبه کسان وه، هغوی ته پرېښودله، ددې گټه دا وه، چې د فېوډال په تبديلی سره به، هغه د هیواد د هرې سیمې سره بلدتیا پیداکوله او ټولني سره به يې اړیکې زیاتیدلې.

فېوډال به د ټیکس او مالېي د ورکولو لپاره یو کارکن ټاکه، لویو فېوډالانو به د کوچنیو فېوډالانو نه د ځمکې بڼه ساتنه کوله؛ ځکه، د هغوی سره وسائل او کسان زیات وه، د شهزادانو ځمکې به خالصه ځمکې وې، د هغوی د ځمکې ځمکوال ته به يې کروري ویل، د امین په نوم شخص به د ځمکې مهم شخص گڼل کیده، دې شخص به په فصل باندې ټیکس(مالیه) وضع کوله، یو خزانچي هم موجود وه،

فېوډاليزم (جاگيرداري)

کارکن به حساب کاوه، کله، به یو شخص ته دوه کارونه هم سپارل کیدل، د عامو فېوډالانو کارونه به تعلقدار ته سپارل کیده، چې همدا یې نوم وه، د ځمکې نه اخیستل شویو پیسو ته به یې قبض ویلی، ځمکوال به هغه عامل ته ترجیح ورکوله، چې زیات قبض به یې ورکاوه، د عاملینو په ټاکلو کې به یې داسې کسانو ته ترجیح ورکوله، چې ځایي اوسیدونکي به نه وه؛ ځکه، په دې صورت کې به هغه، د خپل ذات، خپلوی او کورنی اړیکې پاللي او رعایت به یې ورسره کاوه، د عاملینو څارنه به ستونزمنه وه؛ ځکه، فېوډال به زیاتره وخت د ځمکې نه لیرې وه؛ نو، د ځمکې د معاملاتو څارنه به ورته ستونزمنه وه، په دې وخت کې به ځینې غلطیو (غلا) هم صورت نیوه.

ځینې فېوډالانو به د ټیکس د وصولو لپاره خپلې ځمکې په فوځیانو باندې تقسیمولې، تر څو هغوی ترې خپل مصرف پوره کړي، دا کار به زیاتره کوچنیو فېوډالانو کاوه؛ ځکه، هغوی به لیرې اوسیدل او ځمکه به یې په بنه توګه سره نه شوه اداره کولای، کله، کله به لویو فېوډالانو خپلې ځمکې سوداګرو ته ورکولې، تر څو ټیکس وصول کړي.

حکومت فېوډالانو ته دومره رخصتي نه وه ورکړې او هغوی به یې د قوي څارنې لاندې نیول، ددې هدف د لاسته راوړلو لپاره یې ځینې اشخاص مقرر کړي وه، تر څو وګوري، چې د هغوی عامل خو د بزګر نه زیاته مالیه نه اخلي او د هغه سره څنګه سلوک کوي، په دوی کې به قانون پوه، فوځي یا قاضي شامل وه، قاضي ته عدالتي واک ورکول شوی وه، په پریکړو کې به خپلواک وه او د فېوډالان د لاس لاندې به نه، ددې نه بغیر سوانح لیکونکي او واقعه لیکونکي هم وه، چې دربار ته به یې حالات بیانول، بزګر ته د شکایت ورکولو اجازه ورکول شوې وه، په داسې حال کې، چې فېوډال به د شکایت کولو مخه نیوله؛ خو، ددې سره به واقعه لیکونکي دربار ته خبر(اطلاع) ورکوله.

مغلي دربار به د ځمکې د امدن پوره حساب کتاب کاوه، مغلي منصب دار د ټیکس د وصول کولو حق درلوده؛ مګر، په ځمکه باندې یې کوم حق نه درلود، دا کار به میراثي نه وه، لوی منصب دار به د یوې څخه زیاتې ځمکې هم په لاس کې درلودې، د منصب دار لپاره دا ضروري نه وه، چې د ځمکې سره نږدې واوسېږي، هغوی به یو د بل څخه لیرې وه، لوی فېوډال به ځمکه د زیات وخت لپاره هم د ځان سره ساتله، چې لس کاله وخت یې درلوده، مرکزي حکومت به د ژور لاندې نیولي وه، چې د ټیکس په وصولو کې ظلم ونکړي، د ټیکس(ماليې) د ورکولو لپاره یې جلا قوانین جوړ کړي وه.

د مغلي فیوډالیزم زوال

کله، چې سلطنت زیات پراخه شو؛ نو، د مغلي فیوډالیزم زوال پیل شو او کله، چې منصب داران او فیوډالان زیات شول، په داسې حال کې، چې د سلطنت د پراخیدو سره نورې ځمکې هم د سلطنت په ولکه کې راغلي؛ مگر، د هغې تناسب د منصب دارو په تعداد نه کم وه، د اورنگ زیب په وخت کې، منصب دارانو ته په کلونو، کلونو ځمکې نه ورکول کیدې، د ځمکې د اخیستو لپاره به دغو منصب دارانو سفارشونه کول، رشوت به یې ورکاوه او د خپلو گټو لپاره به یې گروپونه جوړول، دې حالت د دربار حالت بدل کړ.

لومړي بهادر شاه (۱۷۰۷-۱۷۱۲) کلونو، په وخت کې، کله، چې د ځمکو ضرورت پېښ شو؛ نو، هغوی یې د خالصو ځمکو نه وویستل، کله، چې دا هم ختم شول؛ نو، داسې فکر رامنځته شو، چې په راچپوتانه باندې حمله وکړي او د هغه ځای ځمکه په خپل واک کې او د فیوډالی په طریقې یې ورکړي؛ مگر، په دغه وخت کې په فوځ کې دومره قوت نه وه، چې هغوی دې د راچپوتانو سره جگړه وکړي؛ ځکه، نو دا یو خیالي فکر وه، فرخ سیر (۱۷۱۳-۱۷۱۹) کلونو، کې حالت داسې شو، چې کاغذونه به یې ورکول؛ خو، په ځمکه به یې قبضه نشوه کولای، اوس په ځمکه باندې هغه څوک واکمن کیدای شو، چې د هغه سره فوځي قوت زیات وه، کله، چې به فوځي شخص هلته واکمن شو؛ نو د هغه ځای نه به یې ټوله مالیه (ټیکس) اخیسته او مرکزي حکومت ته به یې هیڅ نه ورکول او دا به یې خپل حق گانه.

د اورنگ زیب نه وروسته، د تخت د حاصلولو لپاره د مغلو تر منځ په خپلو کې جگړې وشوې؛ ځکه، نو هر فیوډال به د دھوکې په ډول خپل کسان د فوځ په شکل باندې تیارول، د هغوی نه به چې څوک پاچا شوه؛ نو په خپلو کسانو به یې ځمکه ویشله؛ ځکه، نو محمد شاه (۱۷۱۹-۱۷۴۹) کلونو، کې داسې حالت رامنځته شو، چې خالصې ځمکې ټولې له منځه ولاړې، دې کار د پاچا اختیارات کم کړل، په دې سره د پاچا په حیثیت باندې ستره اغیزه ولویده؛ ځکه، پاچا د خپلې عملي لپاره مصرف نه شو پوره کولای، حتی خپل شخصي مصارف یې هم نه شو پوره کولای، د عملي د معاش د ورکولو لپاره نورو ته محتاج شو، دې مالي بحران د دربار انتظامات هم گډوډ کړل، د کلا عملي ته به په میاشتو، میاشتو معاش نه ورکول کیده، پاچا د خپلو شخصي مصارفو د پوره کولو لپاره نورو ته سوال کاوه، په دې سره به هغه د ختیځ هند د کمپنی په غیر کې ولویده، مغل پاچا یوازې پاتې شو، د امدن ټولې لارې پرې ودریدې او ایالاتونه عاملینو په خپل فوځي قوت باندې په زور اداره کول.

اجاره داري

د فيوداليزم ددې بحران نه د ويستو لپاره فيودالانو د اجاره داري سيستم ته مخه كړه، په دې سره فيودال د ټول كال امدن اخيسته او ځمكه به يې په اجاره باندې وركوله، دا كار په لومړي ځل د جهانگير (۱۶۰۵ - ۱۶۲۷) پاچا په وخت كې پيل شو او د شاه جهان (۱۶۲۸-۱۶۵۷) كلونو تر منځ زيات مشهور وه، دې سيستم په خالصه ځمكو باندې رواج نه درلوده، دې نظام په خپلولو سره به فيودال ته گټه رسیده؛ خو، دې حالت د بزگرانو ژوند خراب كړ، دې كار كروندې ته هم زيان ورساوه، اورنگ زيب ددې كار د پای ته رسولو لپاره ځينې اقدامات هم وكړل؛ خو، بيا هم دا كار پاتې شو، د مغلو په وروستي وخت كې د سياسي حالت په وجه دا كار بيا رامنځته كړ، په دې كار كې هغوی ته كوم زيان نه وه او نه يې كومه خوارې كوله؛ ځكه، نو د بهادر شاه د وخت نه تر فرخ سير د وخت پورې دغه د اجاره داري نظام حاكم وه.

حوالې:

۱- Ancient Indian Social History: Orient Longman, Dehli, 1978.

۲- ارته- شاسرت (اردو ترجمه) كراچيو ۱۹۹۱.

۳- رام شرن شرما، ساجمی تبديلياء: از منه وسطی، مکتبه جامعه دهلي، ۱۹۷۵.

۴- ډي-ډي- كوسمبی An introduction to the study of Indian History. Bombay
>1956

۵- المارودي، الحكام السطانيه (اردو ترجمه) كراچي ۱۹۶۵.

۶- Ira M. Lapidus: A history of Islamic Societies Cambrige 1988

۷- خواجه نعمت الله هروی، تاريخ خان جهان و مخزن افغاني، ۱۹۷۸، لاهور.

۸- ايليت ايند ډاسن، History of India as told by its own Historians, New York,
>1970

فہود الہزم (جاگیرداری)

۹- محمد اشرف، ہندوستانی معاشرہ عہد وسطیٰ می، فکشن ہاوس، لاہور، ۱۹۹۱ء.

۱۰- نعمان صدیقی، مغلو کا نظام مالگذاری، لاہور، ۱۹۹۰ء.

۱۱- عرفان حبیب،

۱۲- مقالات سر سید، لاہور ۱۹۴۰ء.

۱۳- عبدالقادر بدیوانی، منتخب التواریخ، حصہ سوم (انگریزی) کلکتہ ۱۹۲۶ء.

۱۴- مور لینڈ، اکبر سی اورنگ زیب تک (اردو) وھلی ۱۹۸۷ء.

۱۵- شتیش چندر.

۱۶- مظفر عالم. The Crisis of Empire in Mughal North India, Oxford Dehli, 1986.

۱۷- اطہر علی. Mughal Nobility under Auranghzeb, Bombay, 1970.

فيودالي کلتور

هر نظام خپل، خپل روايات، اداري او حکومت جوړوي، په همدې اساس ورسره نوی کلتور هم پرمختگ کوي، فيوداليزم هم داسې يو کلتور رامنځته کړی وه، دې کلتور د فيوداليزم د ساتلو سره ډير کومک وکړ، ددې کلتور په اساس په ټولنه کې توپيرونه او امتياز هم رامنځته شول، فيودال به ځان د نورو نه برتره گانه؛ ځکه، که هغه به دا کار نه کاوه؛ نو، په ټولنه کې به د هغه لپاره عزت لاسته راوړل ستونزمن وه، په فيوداليزم کې داسې روايات او اخلاق رامنځته شول، چې په عوامو او خاصو خلکو کې ستر توپيرونه رامنځته کړل.

کورنی

دا توپير په کورني سيستم کې زيات موجود وه، داسې به ويل کيده، چې د لورې طبقې خلک يا فيودالان رامنځته کيږي نه، بلکه دوی د پيداينست سره پيداشوي وي، د دوی وينه هغوی د ټيټو خلکو نه لوړوي، د وينې پاکوالي په دې کلتور کې ځکه ضروري وه، چې کورني صفات پاتې شي او گډوډي په کې رانشي، شريفې کورنی به د خپلې وينې د پاکوالي لپاره په نورو ورکو کورنيو کې وادونه نه کول، په دې طريقه به د پاکوالي اړيکه د واده پورې تړل کيده، که هلک او انجلې به د يوې رتبې د کورنی څخه وه نو اولاد به نجيب الطرفين وه، که د انجلې اړيکه به د ټيټې پايې د خلکو سره وه؛ نو، د هغې د اولاد ټولنيزه رتبه به هم ټيټه وه.

په فيودالي نظام کې د فرد پيژندنه ددې لپاره هم وه، چې کورنی حيثيت يې مالوم شي، ددې اړيکې په واسطه به هغوی ته قانوني درجه ورکول کيده او په جانداد او نورو امتيازاتو باندې په يې حق درلوده، په دې وجه به هغوی ته لورې دولتي دندې هم ورکول کيدې، په ځينو ټولنو کې به دې کورنيو ته ځيني ځانگړې دندې هم سپارل کيدې، ددې کار لپاره به، هغوی کوښښ کاوه، چې ددې کورني اړيکې د نورو سره پراخه نه شي؛ ځکه، دوی نه غوښتل، چې دغه امتيازات نورو ته ورکړل شي، د کورنی د قانوني حيثيت د ساتلو لپاره دا رواج وه، چې خپلې شجرې به يې ليکلې او ساتلې، هغه خلک به چې د لورې حوصلي خاوندان وه، هغوی به خپل تاريخ هم ليکه، په دې تاريخ کې به هغوی د خپلو نيکونو کارنامې او لوړوالی بيانوه، د دوی په محفلونو کې به داسې داستان ويونکي موجود وه، تر څو د دوی د کورنی لوړوالی بيان کړي او په اوريدونکو باندې خپل رعب واچوي.

هغه کوچنيان به، چې په داسې ماحول کې پيدا شول؛ نو، په خپلې کورنۍ باندې به يې وياړ کاوه، د هغوی دې فکر به نور هم زور اخيسته، چې دده په مقابل کې نورې کورنۍ ديري د کوچني حيثيت لرونکي دي، هغو کورنيو به چې خپلې شجرې نه ليکلي؛ نو، نويو کورنيو به هغوی د خپل ځان برابر نه گڼل، مثلاً، په فرانسه کې پخواني امرينو ته (د تورې امرين) ويل کيده، دوی دا رتبه د خپلو جنګي مهارتونو په اساس تر لاسه کړې وه؛ ځکه، نو هغوی د (جبي د امرينو) په مقابل کې، چې د دوی اړيکه د نظام سره وه، هغوی پرې ځانونه لوړ گڼل.

په منځنيو پيړيو کې په ټولنه کې د عزت د لاسته راوړلو لار جنګي مهارتونه وه، علم او ذهنيته نه وه؛ ځکه، نو د امرينو کورنيو به توره چلول او په اس سپريدل زده کول او دا لازمي وه، ددې نه دا فکر اخيستل شوی وه، چې جنګي مهارت انسان کلک او د مقابلې لپاره تياروي؛ خو، علم او ادب انسان کمزوری او بزدله کوي.

زياتره مؤرخينو د ټولني زوال د کورنۍ په زوال کې گوري او وايي، چې پخوانۍ کورنۍ څنگه تباہ شوي او خپل عزت او وقار يې څنگه له لاسه ورکړ؛ ځکه، نو د کورنۍ تباہ کيد د ټولني تباہ کيدل دي.

د فيودالانو په کورنيو کې د کوچنيانو پالنه د ملازمينو په لاس کې وه، په دې اساس د مور او پلار سره يې اړيکې دومره نه وې، ملازمينو به د کوچنيانو هره غوښتنه پوره کوله، په دې سره په دوی کې، په کوچنيوالي کې د امر کولو حس پيدا شو، چې د مشر او سپين ريري سړي عزت به يې نه کاوه؛ ځکه، نو د پيل راهيسې هغوی عامو خلکو ته د حقارت په سترګه کتل او د کوچنيانو سره د هغوی د عزت څه خيال او فکر نه وه.

عزت

د کورنيو سره يو هم ترلی شې د عزت فکر وه، خانداني فرد به دا خپل حق گانه، چې په ټولنه کې دې د هغه احترام وشي او هغه خلک چې دده څخه په درجه او رتبه کې کم دي، هغوی دې د دوی احترام وکړي، دا عزت به په ادابو او نورو رسمونو سره کاوه، کله، به چې هغوی بيرون وتل؛ نو، خلک به د هغوی مخکې ټيټيدل او سلام او اداب به يې وړاندې کول، هغوی به د سلام ځواب د سر په خوځولو سره ورکاوه، د ټيټو درجو خلکو سره به هغوی مخامخ خبرې نه کولې، بلکه د ملازم په واسطه به يې هغوی ته سوال، ځواب لپاره.

¹ يو ځل بيا ورته اشاره کوم، چې دا فکر يوازې په اروپا کې موجود وه (ټبارن).

فېوداليزم (جاگيرداري)

څرنگه، چې په طبقاتي ټولنه کې د فرد احترام د هغوی د رتبو په اساس وي؛ ځکه، نو هغوی به د رتبې د ساتلو عزت کاوه، که، چا به د هغوی د رتبې د ختمولو کوښښ کاوه، يا يې د هغوی سره په بې ادبې خبرې کولې، يا يې د هغوی بدتميزي کوله؛ نو، دا د هغوی لپاره د برداشت وړ نه وه، کله، به چې د عزت خبره راغله؛ نو، د هر څه نه به تيريدل.

د خپل عزت د ساتلو لپاره به د فېودالانو تر منځ په خپلو کې مقابلي وې، که، چا به په دعوت کې سل ميلمانه رادعوت کول؛ نو دويم کس به د هغه په مقابل کې پنځه سوه تنه دعوت ته رابلل، دوی د عزت د ساتلو لپاره صدقې او خيراتونه ورکول، تعمیرونه به يې جوړول، د فلاح او بهبود کارونه به يې کول، خپل ظاهري شان او شوکت به يې ښکار کاوه، د اوسيدو په ځای او خوړولو کې به يې ځان ښوده، تر يې د عزت وشي او د نورو په مقابل کې کم نه شي، ددې عزت د ساتلو لپاره به يې خانداني رواياتونه ساتل، که د هغوی د اعمالو او کړنو څخه به يې د کورنۍ بې عزتي وشوه؛ نو، دا د هغوی لپاره ډيره د شرم خبره وه.

وفاداري

د فېودالي ټولني يو مهم خاصيت وفاداري وه؛ ځکه، ددې پرته فېودالي نظام خپله بقا نه شوه ساتلی، د وفاداري دا روايت په طبقاتي ټولنه کې د کورنۍ په سطحه پيل کيده، چې د کورنۍ مشر به يې پلار وه او دا د ټولې کورنۍ فرض وه، چې د هغه حکم ومني، د هغه اطاعت وکړي او هغه ته وفادار پاتې شي، دويمه مرحله د ټولنو وه، په دې کې د مشر دا حق وه، چې نور بايد ورته وفادار پاتې شي، په کليو کې بزگر زميندار ته او زميندار به فېودال ته وفادار وه.

داسې فکر کيده، چې پورې په پورې د وفاداري دې جذبې په خلکو کې د تابعدارۍ جذبه پيداکړي وه او په دې سره به په ټولنه کې مختلفو طبقو خپل موجوديت ساتله، په دې سره به په ټولنه کې طبقاتي فکر نه پيداکيده او د مالداره او غريب تر منځ به ټکر هم نه پېښيده، د طبقاتي فکر د نه موجوديت په وجه به، چا د امر يا فېودال نه کرکه او نفرت نه کاوه، د وفاداري جذبې دوی د لوړو خلکو سره جوړ کړي وه، دوی به د هغوی شان و شوکت، دولت، عزت او وقار خپل گانه او په هغه به يې وياړ هم کاوه.

د وفاداري يوه وجه دا هم وه، چې دوی د مادياتو د لاسته راوړلو لپاره هغوی ته اړ وه، په هند کې يې وفاداري ته نمک حلالي ويله، يانې چا چې مالگه وخور يا چا چې ورته د خوړولو وسائل تيار کړي وي، د دوی وفادار پاتې کيدل لوی اخلاق شميرل کيدل؛ ځکه، د ډوډۍ پيداکول، د ملازمت په وجه ډوډۍ

فېودالېزم (جاگيرداري)

لاسته راوړل ددې شخص لپاره ډير ضروري وه او دا يې د ژوند د بقا لپاره ډير مهم وه، څرنگه، چې فېودالانو د خپلو لاس لاندې کسانو ته رزق ورکاوه او د توليد لارې هم د هغوی سره وې؛ ځکه، نو هغوی د خپلو لاس لاندې کسانو نه د وفادارۍ غوښتنه کوله.

په جاپان کې د سمورايي طبقه هر وخت د پاچا د قربانۍ لپاره تيار وه، د پاچا لپاره به يې خپله ښځه او ماشومان هم قتلول، د وفادارۍ دا اړيکه هغوی ته په ميراث باندې رسيدلې وه او په دې باندې يې وپار هم کاوه، دا وفاداري دې حد ته رسيدلې وه، چې د خپل بادار په مړ کيدو سره به يې خپل ځان هم واژه، ددې لپاره چې هغه په هغې نړۍ کې يوازې پاتې نه شي، هلته د ځانوژني رسم د وفادارۍ ښکارندويه وه.

په اروپا کې د فېودال او ويسل تر منځ د فادارۍ لوره(قسم) اخیستل کيده، دا د هغه وخت پورې وه، چې د فېودالانو ليکل او لوستل نه زده، دا وفاداري به د ټولو خلکو په مخکې اخیستل کيده او د نه وفادارۍ په وجه به هغه خپله ټولنيزه رتبه له لاسه ورکوله.

غداري کول او د خپل بادار سره بد چلند کول په ټولنه کې تر ټول ناوړه عمل شميرل کيده، ددې ډول اشخاصو لپاره به يې د نمک حرام لفظ استعمالوه، ددې يو زړه وړونکی مثال د هند په تاريخ کې دی، کله، چې همایون د گجرات پاچا بهادر شاه (۱۵۲۶-۱۵۳۷) کلونو، کې ماته ورکړه؛ نو، د هغه يو جنرال رومي خان د هغه سره غداري وکړه او همایون ته ورغی؛ نو، د هرې خوا نه ورته د رومي نمک حرام غرونه کيدل، ددې په اوریدو سره يو طوطي هم دا کلمې يادې کړې او په زوره، زوره به يې د رومي خان نمک حرام چغې وهلې.

مصرفيتونه

د فېودالي طبقې د رواجونو په اساس څو مختلفې طبقې رامنځته شوې وې، په دوی کې داسې خلک هم وه، چې ځانونه به يې ډير مصروف ساتل، د جائداد په تنظيمولو کې به مصروف وه، د ماشومانو د سبق په اړه به يې فکر کاوه او د وخت به يې ډير پابندي کوله، د دوی په څنگ هغه خلک هم وه، چې ډير سست او د وخت ضايع کوونکي وه، د هغوی ټول وخت به په رقص، شرابو څښلو او د ښځو سره په خبرو تيراو، هغوی تعليم ددې لپاره نه خوښوه، چې د هغوی لپاره د وظيفې د پيداکولو وسيله وه،

څرنگه، چې هغوی به سواده وه؛ نو، ملازمین به د هغوی ددې جهالت نه گټه اخیسته او هغوی به یې لوټل، داسې کورنی به د خپلې نا اهلې په وجه ډیر ژر د زوال سره مخ کیدي.

په عام ډول به د فیودالو د خوښې مصروفیت ښکار کول وه؛ ځکه، په ښکار کې هغوی ته هغه لذت حاصلیده، چې د جنگ په حالت کې به یې اخیسته، په اس سور او ښکار کولو به هغوی ته د زړه ډاډ ورکاوه، ښکار کول د هغوی د قوت او طاقت د ښکاره کولو یوه ذریعه هم وه، کله، به چې د یوې مسلحې ډلې سره ښکار ته تلل؛ نو، په بزگرانو باندې به یې ډیر رعب پروت وه.

ښکار کول فیودالانو د خپل ځان لپاره ځانگړی کړی وه، عامو خلکو ته ددې کار اجازه نه وه، په انگلستان کې د عامو خلکو لپاره سخت قوانین وضع شوي وه، چې د گیمز لاء (د لوبو قانون) به یې ورته وایه، که عادي بزگر به د ښکار کولو په وخت کې ونیول شو؛ نو، سخته سزا به یې ورکوله؛ ځکه، په دې سره د ښکار په دوران کې هغوی ته د په ځان باور جذبې پیداکیده او د ښکار نه وروسته به یې د فتحې جذبې په ځان کې پیداکیده، ددې ویرې له امله، هسې نه چې دغه جذبات په دوی کې د بغاوت حس راپیدا نه کړي، د ښکار کولو نه یې منع کړي وه.

سپي ساتل یوه بله مهمه مشغولتیا وه، په سپي جنگولو کې مهمه خبر د هغه وفاداري وه؛ ځکه، په فیودالي ټولنه د وفاداری ډیر احترام کیده، بیا د سپیو په واسطه د خپل رعیت ډارول هم د سپیو د ساتلو یوه موخه وگرځیده.

ددې نه بغیر د حیواناتو جنگول بله مشغولیتا وه؛ ځکه، د جنگ په کتلو سره به هغوی ته ډاډ حاصلیده، د حیواناتو جنگول به چې څومره خونړي وه، هغومره به د هغوی جذبو تسکین حاصلوه.

دوستي او دښمني

په فیودالي کلتور کې دوستي او دښمني د ډیر زیات افراط ښکار شوي وه، که د چا سره به یې دوستي شوه؛ نو، د هغې د ساتلو لپاره به یې پوره کوښښ کاوه او په هر حال کې به یې د خپل دوست ملگرتیا کوله، که د دوستی، قانون او اخلاقو تر منځ به د ترجیح سوال منځته راغی؛ نو، دوی به دوستی ته لومړیتوب ورکاوه، که دوست به یې په غلطه هم وه، ملاتړ به یې کاوه، دغه دوستي به د یوې مرتبې لرونکو د اشخاصو تر منځ کیده، په دې کې ځینې استثنایي حالت هم پېښیدي او که داسې به شول؛ نو، د ټیټې مرتبې لرونکي شخص به د لوړې مرتبې لرونکي په ملگرتیا باندې ویاړ کاوه، دوستي به د یو

فېوډالېزم (جاگيرداري)

شخص سره نه كېده، بلكه د ټولې كورنۍ سره به يې دوستي كوله او د هغوى سره به په پوره مينه او اخلاص سره مخ كېده.

د دوستۍ په شان دښمني هم د ډير زيات افراط ښكار شوې وه، كه د چا سره به يې اختلاف رامنځته شوه؛ نو، بيا به هېڅ كله هم د ياده نه ويستل كېده او كوښښ به يې كاوه، چې خپل مخالف شخص وروسته پرېږدي او ذليل يې كړي، يو وخت ددې موخې د لاسته راوړلو لپاره فېوډالانو د غلو مشري كوله، تر څو هغوى د مخالف شخص رمې راوړي، ددې پيغام دا هم وه، چې زه ستا كور ته هم درتلى شم او ستا ساتنې ته زيان رسولای شم.

د قانون نه لوړتيا

په عامه توگه به فېوډال ځان د قانون نافذونكى گانه، د قانون پابندي كول به هغه د خپل ځان بې عزتي گڼله؛ ځكه، د قانون مراعت كول هغه او نور عام وگړي په يو صف كې ودروي، په دې اساس د دوى او عامو خلكو لپاره جلا، جلا قانونونه جوړ شوي وه، ددې نه مخكې د سلطنت په دوران او مغلي دوران كې ستره گناه او جرم بغاوت كول وه، ددې سزا به فېوډال ته سمدستي وركول كېده؛ خو، په نورو جرمونو باندې به يې سترگې پټيدې، د سزا وركول په وخت كې به د عام وگړي او فېوډال تر منځ توپير كېده، د بيلگې په ډول، د اروپا په زياتره ملكونو كې به عام خلك اعدام كيدل او د فېوډال به يې سر پرېكوه، په فرانسه كې د انقلاب په دوران كې د گلوتين اله رامنځته شوه، چې د مالدار او غريب سر به يې په شان پرېكوه او دا د مساوات علامه وه.

حوالې:

۱- Critchley

۲- ايشوري پرساد، همایون (انگریزي) لاهور.

۳- د كافکا ناول (كيسل).

۴- متكاف.

فېوډ الېزم (جاگيرداري)

۵- لطيف گاهاء، قتل و معاشقي (اردو ترجمه، محمد اسماعيل) لاهور ۱۹۹۲.

پای

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**